

ЗАКОН И

ПРАКСА

У ПРИМЈЕНИ

ЗАКОН И ПРАКСА

У ПРИМЈЕНИ МЈЕРА

ОГРАНИЧЕЊА СЛОБОДЕ:

ОПРАВДАНОСТ МЈЕРЕ ПРИТВОРА

У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

СЛОБОДЕ

**ЗАКОН И ПРАКСА
У ПРИМЈЕНИ МЈЕРА
ОГРАНИЧЕЊА СЛОБОДЕ:**

**ОПРАВДАНОСТ МЈЕРЕ ПРИТВОРА
У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ**

Издаје:

Организација за европску безбједност и сарадњу

Мисија у Босни и Херцеговини

Фра Анђела Звиздовића 1

71 000 Сарајево

Босна и Херцеговина

www.oscebih.org

© ОЕБС 2008

Сва права придржана. Садржај ове публикације може се несметано користити и умножавати у образовне и друге некомерцијалне сврхе, с тим да се уз свако такво кориштење наведе ОЕБС као извор.

ISBN 978-92-9235-279-0

1.	УВОД	5
	а) Историјат	5
	б) Сврха и домен извјештаја	5
2.	МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР	7
	а) Питања материјалног права	7
	б) Препоручени поступак за примјену Конвенције	9
3.	ОСНОВАНА СУМЊА	10
	а) Међународне и домаће правне норме	10
	б) Домаћа пракса	11
4.	МЈЕРЕ АЛТЕРНАТИВА ПРИТВОРУ	13
	а) Међународне и домаће правне норме	13
	б) Домаћа пракса	14
	→ Примјена алтернативних мјера	14
	→ Потреба за поучавањем осумњичених или оптужених	15
	→ Правилно разматрање приједлога	16
5.	ПОСЕБНИ ОСНОВИ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ПРИТВОРА	18
	а) Бојазан од бјекства	18
	→ Међународне и домаће правне норме	18
	→ Домаћа пракса	19
	б) Бојазан од ометања кривичног поступка	20
	→ Међународне и домаће правне норме	20
	→ Домаћа пракса	21
	в) Потреба за спречавањем вршења кривичних дјела	22
	→ Међународне и домаће правне норме	22
	→ Домаћа пракса	23
	г) Потреба за очувањем безбједности грађана или имовине	24
	→ Међународне и домаће правне норме	24
	→ Домаћа пракса	26
6.	ДЕТАЉНО ОБРАЗЛОЖЕНА РЈЕШЕЊА	29
	а) Међународне и домаће правне норме	29
	б) Приједлози тужилаштва	30
	в) Првостепена рјешења и контрола оправданости притвора	30
	г) Другостепени поступак	32
7.	УЛОГА БРАНИОЦА	33
	а) Професионална дужност	33
	б) Потреба да се приједлози поткријепе чињеницама	33
	в) Потреба да се захтијева алтернатива притвору	34
	г) Потреба да се приједлози поткријепе нормама праведног суђења	34
8.	ЗАКЉУЧАК	35
9.	ПРЕПОРУКЕ	37
	НАПОМЕНЕ	40
Додатак 1	Препорука бр. 13 (Rec(2006)13) Комитета министара државама чланицама о притвору, условима у притвору и заштити од злоупотребе	45
Додатак 2	Меморандум с објашњењима уз Препоруку 2006(13)	55

1. УВОД

а) Историјат

Право на слободу и безбједност личности једно је од људских права експлицитно заштићених у Уставу Босне и Херцеговине. Ова права су садржана у Закону о кривичном поступку и у другим релевантним законима. Због тога једино правосудни органи могу одобрити ограничење слободе лица, што захтијева постојање основане сумње да је дато лице починило кривично дјело. Стога судије дјелују као најважнији јамац слободе од произвољног мијешања у слободу личности. Законом о кривичном поступку Босне и Херцеговине предвиђен је поступак у погледу мјера којима се ограничава било које од ових права када се лице налази под кривичном истрагом.* Према истом Закону, судија не смије прибјегавати рестриктивнијим ограничењима од оних која су нужна у датим околностима.

Међутим, постоје извјесне недосљедности у практичној примјени ових закона, од којих неке изазивају забринутост у погледу поштовања права оптужених лица. Овај извјештај испитује такве недосљедности. Он такође испитује пет међусобно повезаних аспеката у поступку одређивања притвора. То су: оправданост основане сумње; примјена мање рестриктивних мјера; разумијевање посебних притворских основа; правилно образложење рјешења о притвору; и улога браниоца. Преглед тих аспеката указује на праксу у Босни и Херцеговини која није у потпуности усаглашена са потребом за одговарајућим образложењем ограничавања права на слободу личности или слободу кретања.

б) Сврха и домен извјештаја

Сврха овог извјештаја јесте да размотри поступак за одређивање притвора којим се боље штите права и који би у већој мјери био усклађен са широко прихваћеним међународним стандардима. Извјештај садржи краћи преглед одговарајућих међународних норми, као и анализу потребе за утврђивањем основане сумње; примјеном

---

* Извјештај је написан прије него што је Закон о измјенама и допунама Закона о кривичном поступку Босне и Херцеговине ("Службени гласник БиХ", бр. 58/08) ступио на снагу, те стога одредбе садржане у овом Закону нису узете у обзир.

блажих мјера; стандарда и праксе у вези четири посебна основа за одређивање мјере притвора; потребе за квалитетним образлагањем одлука; и анализу улоге браниоца. У извјештају се закључује да пошто се утврди постојање основане сумње, правосудни органи треба да приступе разматрању свих релевантних околности у предмету прије него што се упусте у разматрање питања да ли околности говоре у прилог да постоји ризик да се оптужени неће појавити на суђењу или да постоји вјероватноћа да ће ометати судски поступак. У том случају, суд треба да размотри питање које мјере су неопходне и довољне у сврху успјешног наставка поступка.

2. МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ОКВИР

а) Питања материјалног права

Међународни стандарди који се односе на праведно суђење садрже чврсту претпоставку у прилог слободи. Они постављају обавезу примјене мјера које су блаже од мјере притвора кад год је то могуће, те у сваком случају обавезују на уздржаност од одређивања притвора као мјере казненог карактера. Европска конвенција о људским правима (Европска конвенција), којој је Босна и Херцеговина приступила, успоставља следеће норме:

Члан 5.1 – Право на слободу и безбједност личности

Свако има право на слободу (...) Нико не може бити лишен слободе осим у следећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком:

ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично дјело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предуприједило извршење кривичног дјела или бјекство по његовом извршењу;

Члан 8 – Право на поштовање приватног и породичног живота

Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.

Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбједности, јавне безбједности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слободе других.

Протокол IV, члан 2 – Слобода кретања

Свако ко се законито налази на територији једне државе има, на тој територији, право на слободу кретања и слободу избора боравишта.

Свако је слободан да напусти било коју земљу, укључујући и сопствену.

Никаква ограничења не могу се поставити у односу на вршење ових права сем оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбједности или јавне безбједности, ради очувања јавног поретка, за спречавање криминала, за заштиту здравља или морала или ради заштите права и слободе других.

Европском конвенцијом се уважава да права иду уз обавезе. Стога ограничења могу бити дозвољена у случају када понашање појединца не поштује такве обавезе. Међутим, ова ограничења не би требало да утичу на права других или ометају интересе правде. Осим тога, државе су обавезне да у свом позитивном законодавству одреде услове под којима је ограничења могуће примијенити.

Ограничења слободе личности се у Европској конвенцији разликују од ограничења права на приватност и слободу кретања. Ова друга два су готово идентична по језичкој формулацији и суштини, док су у члану 5 установљени строжији критеријуми, те се налаже постојање основане сумње да је почињено кривично дјело. Одредбама је такође утврђено да, чак и када постоје услови који дозвољавају ограничење слободе кретања или права на приватност, они не подразумевају аутоматски ограничавање слободе. Ограничења у односу на члан 8 и на члан 2 Протокола IV дозвољена су уколико би наставак уживања слободе подразумевао ризик да се оптужени неће појавити на суду или да ће ометати истрагу или другу фазу судског поступка. Јуриспруденција Европске конвенције и других међународних норми сугерише да уобичајено разумијевање дозвољених разлога за ограничавање слободе обухвата сљедеће елементе:

- а) бојазан од бјекства;
- б) бојазан од чињења тешког кривичног дјела;
- ц) бојазан од ометања кривичног поступка;
- д) бојазан од озбиљне пријетње јавном реду.

Међутим, чак и када постоје основи за лишавање слободе, нема ничега што би судске власти спријечило да прибјегну мјерама мање рестриктивним по слободу кретања или право на приватност.

б) Препоручени поступак за примјену Конвенције

По ратификацији Европске конвенције, држава потписница треба да донесе законске прописе који ће ограничења дозвољена у складу са Конвенцијом пренијети у домаћи правни поредак. Другим ријечима, њен кривични поступак се мора усагласити са обавезама из Конвенције. Европска конвенција такође поставља државама општи услов да предузму све мјере неопходне за заштиту права, а једна од таквих је и прописивање поступка за одређивање притвора.

Комитет министара Савјета Европе је 2006. године донио опширне препоруке за примјену ова три стандарда Европске конвенције.¹ Иако није обавезујући, тај инструмент се заснива на кодификацији праксе Европског суда за људска права, извјештајима о државама чланицама Европског комитета за спречавање мучења и мишљењима тијела УН за праћење спровођења међународних конвенција о људским правима.² Стога он представља водич који даје тумачење релевантних међународних стандарда.

Комитет министара Савјета Европе препоручује да би прије него што узме у обзир разматрање мјере притвора, суд требало да испита да ли би била примјеренија примјена блажих мјера. Околности које су, према мишљењу Комитета, релевантне јесу:

- а) врста и тежина кривичног дјела која се лицу ставља на терет;
- б) казна коју ће суд вјероватно одмјерити у случају изрицања осуђујуће пресуде;
- в) доб, здравствено стање, карактер, кривични досије, те личне и социјалне околности лица, а посебно његове везе у средини у којој живи; и
- г) понашање датог лица, посебно у смислу испуњавања обавеза које су му одређене током претходног кривичног поступка.

3. ОСНОВАНА СУМЊА

а) Међународне и домаће правне норме

Члан 5.1(ц) Европске конвенције о људским правима предвиђа постојање основане сумње прије хапшења, односно притварања. У предмету против Уједињеног Краљевства из 1990. године, Европски суд за људска права (Европски суд) је објаснио појам основане сумње на следећи начин: „постојање чињеница или информација које би објективан посматрач сматрао довољним да, на основу њих, вјерује да је дато лице починило кривично дјело.“³ Чињенице или информације на које се судија ослања требало би да буду довољне да оправдају макар првобитно лишење слободе које врши полиција, наставак истражних радњи и задржавање по налогу тужиоца. Постојање оптужнице не представља формалан предуслов за то.

Чланом 132.1 Закона о кривичном поступку БиХ такође је предвиђено постојање основане сумње прије него што се узме у обзир било који од конкретних разлога за одређивање мјере притвора. У домаћем законодавству „основана сумња“ се описује као „виши степен сумње заснован на прикупљеним доказима који упућују на закључак да је извршено кривично дјело.“⁴ У врло битној пресуди у вези с овим питањем, Врховни суд ФБиХ је даље разрадио овај појам:

[...] основана сумња мора постојати не само приликом одређивања притвора него и за сво вријеме трајања притвора. ...суд је дужан цијенити постојање тог услова за притвор и то не само на темељу доказа и података који су постојали у вријеме одређивања притвора него и оних који су прибављени током истраге.⁵

Осим тога, постојање основане сумње јесте један од аспеката законитости притвора који се мора узети у обзир приликом разматрања оправданости рјешења о притвору у жалбеном поступку. Пресуде Европског суда у којима је разрађено право на оспоравање законитости изречене мјере притвора обухватају право на побијање постојања основане сумње. Још од пресуде у предмету *Броган против Уједињеног Краљевства* из 1988. године, Европски суд досљедно сматра да права из члана 5.4 Европске конвенције (који каже: „Свако ко је лишен слободе има право да покрене поступак у коме ће суд хитно испитати законитост лишења слободе и наложити пуштање на слободу ако је лишење слободе незаконито“) значе следеће:

... у овом предмету, подносиоци представке требало је да на располагању имају правни лијек који би надлежном суду омогућио да размотри не само усклађеност са условима из процесног права [...] већ и основаност сумње која је била разлог за хапшење и легитимност сврхе која се настојала остварити хапшењем и притвором након тога.”⁶

б) Домаћа пракса

Рјешења о притвору у Босни и Херцеговини показују да је оцјена основане сумње често сасвим површна. Многа рјешења о притвору садрже мало или нимало аргумената који би показали како је судија у поступку оцијенио постојеће доказе и друге околности које би оправдале рјешење о притвору. Мада неке судије у рјешењу о притвору наводе доказе којима се утврђује постојање основане сумње без обзира на фазу поступка у којој се предмет налази, многе друге судије доносе рјешења која само наводе да се основана сумња неоспорно утврђује прегледом документације достављене уз приједлог за одређивање мјере притвора. У таквим рјешењима се обично не помињу конкретни докази, нити се објашњава на који начин размотрени докази упућују на то да је осумњичени починио предметно кривично дјело. Тако површна и понекад неадекватна оцјена основане сумње присутна је на свим нивоима правосуђа и у свим надлежностима у Босни и Херцеговини.

У рјешењима у вези с основаном сумњом у предметима у којима је оптужница већ потврђена преовлађује пракса да више судске инстанце нису надлежне да се упуштају у разматрање постојања основане сумње након што се оптужница потврди. Врховни суд Републике Српске је, на примјер, у одлуци по жалби одбране на рјешење о притвору потврдио став окружног суда у погледу ненадлежности за преиспитивање постојања основане сумње. Према образложењу Суда, ни нижи суд нити Врховни суд нису надлежни да преиспитају постојање основане сумње након што је судија за претходно саслушање потврдио оптужницу. Исто тако, у рјешењу из 2006. године по жалби одбране којом се указало на непостојање основане сумње, Врховни суд ФБиХ је утврдио следеће:

Међутим, навођењем таквих тврдњи у жалби, одбрана игнорира чињеницу да је потврђивањем оптужнице потврђено постојање основане сумње да је оптужени починио кривично дјело за које се у оптужници терети. Овај Суд нема овлаштење да доводи у

питање постојање основане сумње, утврђено на такав начин приликом одлучивања по жалби уложеној на оспорено рјешење.⁷

Другостепена судска вијећа на кантоналним и окружним судовима такође одбијају да размотре постојање основане сумње у поступку који се води по жалби ако је оптужница већ потврђена. Такав приступ је у супротности с правом да се оспоре сви аспекти законитости рјешења о притвору, како је то утврђено у члану 5.4 Европске конвенције. У предмету пред Европским судом релевантном за ову дискусију, судска вијећа више инстанце у Бугарској одбила су да по жалби преиспитају постојање елемената основане сумње током трајања судског поступка, тврдећи да би у супротном прејудицирали одлуку о меритуму, те довели у питање непристрасност судија. Европски суд се с тим није сложио, наводећи да настојање надлежних органа да омогуће дјелотворну заштиту принципа непристрасности не може оправдати ограничење права подносиоца представке у складу са чланом 5.4 Конвенције. Мада другостепена судска вијећа у Босни и Херцеговини не наводе исти разлог за одбијање да размотре постојање основане сумње након што се потврди оптужница, порука Европског суда се једнако односи на суштину овог питања: пошто разумна сумња представља основни елемент судске контроле над законитошћу мјере притвора, правосудни системи се морају организовати на начин који омогућава да се тај елемент преиспита, чак и када се оспорава у току главног претреса.⁸

4. МЈЕРЕ АЛТЕРНАТИВА ПРИТВОРУ

а) Међународне и домаће правне норме

Европски суд за људска права сматра да државе уговорнице треба најприје да размотре могућност изрицања блажих мјера приликом одлучивања о томе да ли ће лицу одредити мјеру притвора.⁹ У једном скорашњем предмету Европски суд је утврдио повреду члана 5.1 Европске конвенције о људским правима због тога што надлежни органи нису узели у разматрање примјену ниједне блаже мјере која им је била на располагању, иако је према домаћем позитивном праву било потребно примијенити најблажу мјеру. Притвор се стога сматрао незаконитим.¹⁰

У инструменту Комитета министара Савјета Европе из 2006. године јасно стоји да државе имају обавезу да законом пропишу широк спектар алтернативних мјера и да их примјењују у пракси.¹¹ Такође се препоручује да се прије доношења рјешења о притвору по једном од дозвољених основа најприје мора утврдити да не постоји могућност примјене било које блаже мјере како би се спријечила бојазан од бјекства, бојазан од поновног чињења кривичног дјела, бојазан од утицаја на кривични поступак или бојазан од нарушавања јавног реда.¹² Најзад, свако рјешење којим се одређују алтернативне мјере или притвор мора бити образложено.¹³

Чланом 123 Закона о кривичном поступку БиХ прописане су мјере које стоје на располагању правосуђу када се ради о обезбјеђењу присуства осумњиченог, односно оптуженог у поступку, односно за успјешно вођење поступка. То су: позив, довођење, мјере забране,¹⁴ јамство и притвор. Овим чланом је даље прописано и да ће надлежни органи примијенити најблажу мјеру.¹⁵ Чланом 123.3 се такође предвиђа да ће се свака мјера „замијенити другом блажом мјером када за то наступе услови.“ Тиме се пред судије ставља обавеза да континуирано разматрају могућност замјене мјере притвора неком блажом мјером.

У члану 126, 126а-г, 127 и 131 истог Закона дефинисани су посебни услови потребни за одређивање мјера алтернативних притвору. Они наглашавају идеју да се мјера притвора може изрећи једино ако се иста сврха не може постићи каквом другом мјером. Све до недавне законодавне интервенције високог представника, двије одредбе које се односе на примјену блажих мјера – члан 126 *Мјере забране* и члан

127 *Услови за одређивање јамства* – ограничавале су примјену тих мјера једино на ситуације када постоје околности које указују на бојазан од бјекства. Преовлађивало је тумачење да ове одредбе не пружају довољан и изричит правни основ за примјену мјера алтернативних притвору када постоје неки други разлози, као што су бојазан од ометања кривичног поступка или потреба да се спријечи извршење кривичних дјела. Овакво тумачење било је у супротности са тумачењем Европске конвенције коју даје Европски суд, јер се његовом судском праксом промовише стављање на располагање великог избора мјера које су алтернатива притвору.

Амандманима на ЗКП БиХ Канцеларије високог представника од 9. јула 2007. године уведена је једна важна позитивна измјена: омогућено је одређивање појединих мјера забране за сваки од основа за притвор.¹⁶ Због тога, када околности указују да постоји опасност од бјекства оптуженог или на то да он може наставити са чињењем кривичних дјела или да може ометати кривични поступак, суд је обавезан да размотри сврсисходност примјене расположивих мјера које су блаже од притвора. То по службеној дужности ради судија приликом одлучивања о приједлогу за одређивање мјере притвора или на приједлог једне од страна у поступку. Овим амандманима је такође прецизирано извршење тих мјера, јер се јасно одређују институције за њихово спровођење. С друге стране, забрана напуштања боравишта и забрана путовања примјењују се само у предметима у којима постоји опасност од бјекства иако не постоје оправдани разлози нити разлози у смислу заштите људских права за такво ограничење. Измјене и допуне закона уопште не регулишу питање одређивања јамства.

б) **Домаћа пракса**

Примјена алтернативних мјера

Након што су донесени амандмани на ЗКП БиХ, судије и тужиоци државног суда сада чешће користе алтернативне мјере. Међутим, тужиоци и судије у ентитетима и Дистрикту Брчко углавном су стајалишта да се мјере забране и јамство могу примијенити искључиво када је разлог за притвор бојазан од бјекства. Због тога је употреба блажих мјера ријетка и не би се уопште ни разматрала, да на њој не инсистирају браниоци. Чак и у случајевима гдје је примијењена мјера одређивања јамства, основни разлог за притвор био је исти – бојазан од бјекства.

Чини се да постоје многи разлози за ријетку примјену блажих мјера. Законима о кривичном поступку оба ентитета и Дистрикта Брчко одређивање блаже мјере када се притвор разматра по другим основима, а не по основу бојазни од бјекства, још увијек се не дозвољава експлицитно. Као посљедица недосљедног приступа овом питању, међу судијама и судовима појавила се различита пракса. Нема такође ни подзаконских аката или других инструмената који би омогућили ефикасно спровођење и надзор над мање рестриктивним мјерама од притвора.

За разлику од тога, нека судска вијећа Суда БиХ су чак и прије проглашења јулских амандмана доносила рјешења о мјери забране напуштања боравишта без обзира на основ за притвор на који се позива тужилаштво, уз образложење да се одредбе члана 126 морају тумачити у свјетлу других одредаба ЗКП и Европске конвенције. Другим ријечима, судије су закључиле да би мјере које предвиђа домаћи закон требало примјењивати на сваки основ за притвор, чак и када није у питању бојазан од бјекства.¹⁷ На примјер, у новембру 2006. године, другостепено судско вијеће се позвало на одредбе члана 126 и пустило оптуженог из притвора када је одлучивало о приједлогу тужилаштва да се из разлога пријетње по безбједност грађана и имовине, у складу са чланом 132.1(д), продужи притвор за лице оптужено за ратне злочине. У једном другом предмету из 2007. године, који се односи на организовани криминал, оптуженом је била одређена забрана напуштања боравишта, мада је претходно био у притвору због бојазни од ометања кривичног поступка и бојазни од чињења новог кривичног дјела. Пошто је оптужени пуштен из притвора уз изречену мјеру забране, Суд БиХ је одредио јамство ради смањења могућности бјекства коју мјера забране може да пружи.¹⁸ Таквим одлукама су неке судије Суда БиХ показале намјеру да унаприједи стандарде и могућност примјене алтернативних мјера, чак и прије него што је Канцеларија високог представника прогласила амандмане на Закон.

Потреба за поучавањем осумњичених и оптужених

Важно је да осумњичени и оптужени буду свјесни могућности да им се одреде мјере које су алтернатива притвору – као што је право на јамство. Иако одговорност за то прије свега припада браниоцима, судије и тужиоци не би требало да потцјењују одговорност коју носе у погледу поучавања осумњичених, односно оптужених о законским опцијама које им стоје на располагању; присуство браниоца није,

уосталом, обавезно на првом рочишту код одређивања мјере притвора. Чак и када је бранилац присутан, многи осумњичени нису ни имали времена да разговарају о свом предмету прије самог рочишта. Без обзира на то, врло је ријетко у пракси и на државном и на ентитетском нивоу да судије и тужиоци поуче оптуженог о могућности одређивања јамства. Осумњичени често изгледа не разумију ни друге поуке о својим основним правима, као што су право осумњиченог да не одговара на постављена питања и право на браниоца. Детаљно упознавање са мјерама блажим од притвора требало би да буде дио свеобухватног упознавања осумњичених са правима на која се могу позвати у датој фази поступка. Када би тужиоци поучили осумњичене о механизму одређивања јамства и указали на то да ли би се тужилаштво сложило с одређивањем јамства уколико би била понуђена одговарајућа сума, ово питање могло би брзо бити ријешено - приликом првог појављивања пред судијом.

Правилно разматрање приједлога

Несигурност постоји, међутим, и у самом правосуђу у погледу правилног рјешавања таквих захтјева. На примјер, у једном предмету који је вођен пред општинским судом, судија за претходни поступак одбио је захтјев браниоца за одређивање јамства или друге мање рестриктивне мјере, наводећи да је осумњичени пријављен на бироу за запошљавање. То би значило да је одлука заснована на претпоставци да би одређивање јамства било додатни притисак на материјалну ситуацију осумњиченог, јер он нема редован извор прихода. Судија, међутим, није уопште детаљно оцијенио материјално стање осумњиченог, нити је утврдио појединости у вези са стварном финансијском ситуацијом осумњиченог и његове породице, упркос изричитом захтјеву. Стога је такав одговор онемогућио да се захтјев за давањем јамства прилагоди финансијској ситуацији осумњиченог, како налаже Европски суд.¹⁹ Када је касније на рочишту за продужење притвора осумњичени поново поставио захтјев за одређивање јамства, на ту чињеницу тужиоцу, који није присуствовао претходном претресу, није скренута пажња, нити је судско вијеће у свом рјешењу о продужењу притвора поменуло приједлог за одређивање јамства.

У једном другом примјеру из општинског суда, одбрана је тражила одређивање јамства, доставивши доказ о упису хипотеке на кућу у власништву осумњиченог, као и документацију о банковним рачунима осумњиченог. Судија за претходни поступак је изјавио да није могуће узети у разматрање захтјев за одређивање јамства у вријеме изрицања

првог рјешења о притвору; односно да судија може размотрити само приједлог тужиоца. У ствари, домаћим законским прописима се не спречава разматрање мјера које су алтернатива притвору у било којој фази поступка, било *proprio motu* или на приједлог браниоца. То је у складу са судском праксом Европског суда, према којој се приједлог за одређивање јамства мора благовремено узети у разматрање без обзира о којој се фази поступка ради.²⁰ У поступку по жалби на одлуку о одређивању притвора, судско вијеће Врховног суда је утврдило да не може разматрати приједлог о одређивању јамства који је поднио осумњичени. Умјесто тога, судско вијеће је своју оцјену ограничило на оправданост постојања општег и посебних основа за одређивање притвора.²¹ Оно тако није узело у разматрање приједлог осумњиченог за одређивање јамства. Овакав исход се могао избјећи, јер Врховни суд може првостепеној инстанци да наложи разматрање приједлога за одређивање јамства.

Домаћи правни оквир не промовише могућност одређивања алтернативних мјера притвору у свим ситуацијама, као што је то предвиђено међународним нормама. Европска конвенција јасно налаже да се мјере које су алтернатива притвору размотре и у другим ситуацијама, а не само када постоји опасност од бјекства, као и да врсту мјера треба одредити у складу са конкретним околностима у сваком предмету.²² Сувише често се дешава да судије чак и не узимају у разматрање приједлог одбране за одређивање јамства или других алтернативних мјера, а још мање изричу те мјере када би то требало. Осим тога, судије у току поступка за одређивање притвора ријетко поучавају оптужене о њиховим правима, поготово када је у питању примјена блажих мјера.

5. ПОСЕБНИ ОСНОВИ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ МЈЕРЕ ПРИТВОРА

а) Бојазан од бјекства

Међународне и домаће правне норме

Мада не постоји прецизна међународна формула која би помогла да се утврди да ли би осумњичено или оптужено лице могло да побјегне, Европски суд сматра да се мора оцијенити неколико фактора. Они се могу односити на висину запријеђене казне, доказе о претходним случајевима бјекства у вези са другим кривичним дјелима, те конкретне доказе о плановима о бјекству. Судски орган би требало да у разматрање узме карактер оптуженог, његов морал, мјесто становања, радни статус, финансијска средства, породичне везе, као и контакте у иностранству или непостојање везе са земљом у којој се кривично гони.²³

Понекад се ради о осумњиченима или оптуженима с двојним држављанством или страним држављанством. У предмету који се односио на два страна држављанина у Шпанији, Комитет за људска права УН, који прати поштовање Међународног пакта о грађанским и политичким правима, нашао је да притвор одређен по основу бојазни од бјекства није оправдан. Комитет сматра да је ово у супротности са нормама Пакта у вези слободе личности, јер страно држављанство само по себи не може представљати довољан основ за одређивање притвора.²⁴ Штавише, у предмету који се тичао лица без сталног мјеста боравка, Европски суд је утврдио да непостојање пребивалишта не подразумијева опасност од бјекства.²⁵ Поред тога, као што је то случај са свим основима за одређивање притвора, овај разлог за прибјегавање одређивању притвора временом губи на значају зато што ће се вријеме проведено у притвору нормално урачунати у издржавање затворске казне у случају доношења осуђујуће пресуде.²⁶ Ако се суд позове на опасност од бјекства као на једини преостали основ за одређивање притвора, Европски суд сматра да се мора наложити ослобађање из притвора до почетка главног претреса ако је могуће прибавити гаранције да ће се оптужени појавити на суђењу.²⁷

Домаћа пракса

Бојазан од избјегавања кривичног поступка је чврсто уграђен основ за одређивање мјере притвора у домаћем законодавству. Чланом 132.1(a) ЗКП БиХ се, на примјер, предвиђа да се осумњиченом или оптуженом може одредити притвор:

[...] ако се крије или ако постоје друге околности које указују на бојазан од бјекства.

Бојазан од бјекства осумњиченог или оптуженог у земље бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије често се наводи као разлог за одређивање притвора. Многи грађани Босне и Херцеговине посједују држављанство и друге везе са неком од сусједних земаља, бивших југословенских република. Устави Хрватске, Црне Горе и Словеније садрже одредбе којима је забрањено изручивање њихових држављана за почињена кривична дјела. Миграције према земљама изван региона су такође повећале број грађана с двојним држављанством. Пука чињеница да неко посједује двојно држављанство или страно држављанство не може се, међутим, користити као једини разлог за изрицање мјере притвора.

У једном примјеру, осумњичени је притворен због бојазни од бјекства и бојазни да ће вршити утицај на свједоке, иако је дошао из Плоча, у Републици Хрватској, у полицијску станицу у Мостару како би га полиција додатно испитала и подвргла полиграфском испитивању. Суд је, утврдивши да осумњичени има хрватско држављанство и стан у власништву у Плочама, закључио да ове околности упућују на бојазан од бјекства. Међутим, суд није изложио доказе у прилог таквом закључку, а ништа у понашању оптуженог није указивало да он неће и убудуће поштовати налоге полиције и суда.²⁸ У једном другом предмету пред општинским судом, два лица су осумњичена да су починила дјело уништења и оштећења туђе ствари и задржана у притвору због бојазни да ће вршити утицај на свједоке и због бојазни од бјекства. У образложењу рјешења стајало је да:

[...] оправдане околности указују да би осумњичени уколико би били пуштени на слободу могли побјећи односно напустити териториј БиХ, на који начин би били недоступни правосудним тијелима БиХ и тако онемогућили кривично гоњење. Наиме, осумњичени НН је држављанин БиХ и РХ, а како су оба осумњичена неочењена те нису везана за наведено подручје па су разлози за одређивање притвора по члану 146.ст.1.тач.а. ЗКП ФБиХ оправдани.²⁹

Овакви примјери указују на чињеницу да двојно држављанство, или чак индиција о његовом постојању, диктира одређивање притвора у Босни и Херцеговини, док се при том не узимају у обзир други критеријуми за коришћење овог основа.

С друге стране, барем у једном случају се тужилац у приједлогу за одређивање притвора позвао на један претходни предмет, када је оптужени побјегао након што му је изречена провстепена пресуда, али је Суд БиХ одбио да одреди притвор по том основу. Судско вијеће је утврдило да је обавезно да донесе одлуку на основу судских списа и чињеница пред собом, те се није могло ослонити на исход неког другог предмета.³⁰ Таква одлука указује да негативан исход једне одлуке о одређивању притвора не може да диктира друге одлуке. Исто тако, она је релевантна за развој позитивне праксе у поступку за одређивање притвора, при чему двојно држављанство не би требало аутоматски да послужи као показатељ који упућује на потребу одређивања мјере притвора, него само као полазиште за посебну и детаљну оцјену битних околности.

б) Бојазан од ометања кривичног поступка

Међународне и домаће правне норме

Бојазан од ометања кривичног поступка јесте широко прихваћен основ за изрицање мјере притвора којим се оптужени спречава у предузимању радњи које би озбиљно могле угрозити ток поступка. То може бити притисак или застрашивање свједока, упозорење или тајни договори са другим евентуалним саучесницима, те уклањање доказа или докумената. Међутим, према мишљењу Европског суда за људска права, овај основ за одређивање притвора је валидан само када постоје јасне индиције или чињеничне околности које иду у прилог његовом коришћењу. На примјер, у предмету у којем је лице осумњичено за покушај убиства, пљачку и силовање, пука тврдња правосудних органа тужене државе да би оптужени био у споразуму са саучесником, који се није налазио у притвору, оцијењена је као недовољна да оправда продужење притвора.³¹ Поред тога, овај основ временом губи на значају и потпуно нестаје у тренутку када тужилаштво прикупи довољно доказа, што се обично подудара с окончањем истраге.³²

Такође, у складу са чланом 132.1(б) ЗКП БиХ притвор се може одредити ако:

[...] постоји основана бојазан да ће уништити, сакрити, измијенити или кривотворити доказе или трагове важне за кривични поступак или ако нарочите околности указују да ће ометати кривични поступак утицајем на свједоке, саучеснике и прикриваче.

Према ставу 2, притвор се укида чим се обезбиједи докази због којих је одређен. Терет доказивања је на тужилаштву, које потребне истражне радње треба да спроведе брзо и ефикасно како би осумњичени био пуштен на слободу, као и на судијама, који треба да обезбиједи да се лице не држи у притвору без потребе, због тужилачке или организационе неефикасности.

Домаћа пракса

Бојазан од ометања кривичног поступка се у Босни и Херцеговини користи врло често као основ за одређивање притвора. Поменути међународне норме предвиђају да се овај основ мора примјењивати досљедно. Другим ријечима, у рјешењима о притвору требало би да буде образложено да ли постоје посебне околности које оправдавају бојазан да би дато лице могло, ако остане на слободи, утицати на свједоке или саучеснике. Тужиоци у Босни и Херцеговини ово често пропуште да образложе.

Када подносе приједлог за одређивање притвора по овом основу, неки тужиоци у Тужилаштву БиХ наводе да ће од тренутка када се потврди оптужница, оптужени сазнати имена, личне податке и адресе свједока, чиме се ствара опасност да би оптужени могао доћи до њих и евентуално извршити притисак на свједоке прије него што буду дали исказ у току главног претреса. Судије Суда БиХ одбацују овакво образложење. У ствари, судије и вијећа су у многим предметима вођеним пред државним и ентитетским судовима одбиле приједлог тужилаштва заснован на томе због недостатка доказа. На примјер, судија једног кантоналног суда је одбио приједлог за одређивање притвора из следећих разлога:

Судија за претходни поступак није се сагласио са приједлогом Кантоналног тужиоца да се према осумњиченима одреди притвор у смислу одредби [члана 132.1(б)] јер је тужилац само парафразирао и навео да би осумњичени могли утицати на свједоке уколико би се налазили на слободи, не наводећи које су то очигледне и конкретне околности које указују на то, него тужилац само апстрактно то наводи и претпоставља.³³

Међутим, у извјесним случајевима притвор одређен по овом основу ограничен је на кратко вријеме и укида се чим се обезбиједи докази или испитају свјedoци. Неки судови су по овом основу притвор одређивали у трајању од само десет дана, док су други одређивали притвор у трајању од тридесет дана. Без обзира на то, примјена овог основа од стране судова је повремено упитна, поготово када је ријеч о утврђивању да ли „нарочите околности“ указују на могућност да ће лице извршити утицај на свјedoке.

Практичари се споре око тога да ли се на овај основ могу позвати током главног претреса. Они који су против позивања на овај основ указују да је до почетка главног претреса требало већ прикупити и обезбиједити све доказе. Они практичари који се залажу за његову примјену истичу да свјedoци свој исказ тек треба да усмено дају на главном претресу. Зато неке судије одређују притвор по овом основу чак и током главног претреса. Њихови аргументи су мање-више сљедећи: ако се пусти на слободу, оптужени ће се вратити у своје предратно пребивалиште, гдје живе барем неке од жртава или свјedoка; тамо би имао могућност да ступи у контакт са свјedoцима и утиче на њихове исказе на суду.³⁴ (Ова појава се углавном односи на предмете ратних злочина, трговине људима и организованог криминала.) *Коментари Закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини*, који дају приказ раније и текуће праксе, пружају објашњења за посебне критеријуме који се односе на употребу овог основа за притвор. Судије и тужиоци могли би их више користити и дате ставове примјењивати у својој пракси чешће него што је то сада случај.³⁵

в) Потреба за спречавањем вршења кривичних дјела

Међународне и домаће правне норме

Потреба да се осумњичено или оптужено лице спријечи у чињењу тешких кривичних дјела може бити легитиман основ за одређивање притвора. Али овај разлог није неспоран и неки стручњаци у области људских права тврде да се његовом примјеном нарушава претпоставка о невиности.³⁶ Због тога је важно да судије и тужиоци имају на уму да притвор није казнена мјера, већ нешто што је предвиђено да спријечи догађаје који могу ометати правилан ток кривичног поступка или да заштити права других.

Пракса Европског суда оправдава употребу овог основа када постоји стварна опасност од понављања тешке кривичне радње. Наравно,

околности у предмету и криминална прошлост, те личност осумњиченог или оптуженог морају ићи у прилог таквом закључку. На примјер, у предмету у којем је осумњичени био умијешан у организован криминал, тврдило се да би осумњичени могао да злоупотреби своју слободу тако што ће одржавати постојећу мрежу контаката и пружити драгоцјену помоћ својим сарадницима. Европски суд је утврдио да такве околности оправдавају притвор на основу бојазни од понављања кривичног дјела.³⁷ Зато број и карактер почињених кривичних дјела постају релевантни, пошто могу указати на опасност од извршења нових сличних кривичних дјела током судског поступка.

То, међутим, није увијек случај. У предмету у којем се лице теретило за убиство и изазивање пожара, на примјер, Европски суд је примијетио да претходне осуђујуће пресуде за лакша дјела – тешку крађу у покушају и дезертерство – не морају обавезно да буду разлог за одређивање притвора из бојазни да ће осумњичени поновити кривично дјело.³⁸ Мада судска пракса није установила чврста мјерила којима би се установило какву важност треба придавати чињеници да је отворена истрага за друга слична кривична дјела, ипак је прилично јасно да је одређивање мјере притвора оправдано ако су слична дјела почињена пошто је отворена истрага у датом предмету.³⁹ Члан 132.1(ц) ЗКП БиХ заузима слично стајалиште, наводећи да се притвор може одредити:

[...] ако нарочите околности оправдавају бојазан да ће поновити кривично дјело или да ће довршити покушано кривично дјело или да ће учинити кривично дјело којим пријети, а за та кривична дјела може се изрећи казна затвора од пет година или тежа казна.

Домаћа пракса

Питања у погледу примјене овог основа за притвор могу се груписати у четири категорије. Прва обухвата предмете у којима су уочене грешке техничке природе, у којима није задовољен услов казне у трајању од пет година или више. Свака повреда домаћег закона обавезно чини да притвор постаје незаконит, јер Европска конвенција захтијева стриктно поштовање домаћег правног оквира.⁴⁰ Друго, у неким предметима нема укупне оцјене тога да ли посебне околности оправдавају бојазан да ће оптужени извршити ново кривично дјело. На примјер, у неколико поступака радило се о притвору у дужем трајању на основу пријетње кривичним дјелом која је могла бити

упућена у тренутку афекта. Судије су одредиле притвор а да нису оцијениле степен у којем је пријетња била озбиљна и трајна, чиме су довеле у питање оправданост мјере притвора. Треће, у неким случајевима се одступа од успостављене праксе према којој тужилац или судија имају приступ евиденцији о претходним кривичним дјелима осумњиченог, која тако постаје саставни дио процјене ризика. На крају, језик који се користи у неким рјешењима о одређивању притвора је у супротности са претпоставком о невиности. На примјер, у рјешењу којим се одбија жалба на рјешење о притвору, судско вијеће налази да „...начин и околности под којима је починио то кривично дјело тешке крађе на територији у надлежности овог суда недвојбено наводи суд на закључак да...“. Таква реченица у судском рјешењу о притвору, у којем судско вијеће није сачувало претпоставку о невиности осумњиченог, одаје утисак да је притвор прије казнена мјера, а не мјера обезбјеђења.⁴¹

г) Потреба за очувањем безбједности грађана или имовине

Међународне и домаће правне норме

Европски суд уважава да потреба за одржавањем јавног реда може бити основ за одређивање мјере притвора у врло ограниченом обиму. У једном од малобројних предмета који се односи на примјену овог основа за притвор, Европски суд је утврдио да се овај основ може користити само када чињенице показују да би се пуштањем оптуженог на слободу заиста нарушио јавни ред.⁴² Поред тога, у предмету *И.А. против Француске*, Европски суд је разјаснио да није довољно пуко позивање на апстрактан начин на природу датог кривичног дјела, околности под којима је почињено и евентуалне реакције породице жртве.⁴³

Иако Европски суд дозвољава коришћење овог основа за притвор у ограниченој мјери, постоји и раширена скепса у погледу његове исправности. Неколико држава чланица Савјета Европе никада није ни имало овакав основ за притвор, док су друге у скорије вријеме тежиле да га уклоне из свог законодавства.⁴⁴ У свом Објашњењу о употреби мјере притвора, Комитет министара Савјета Европе примјећује да се јавни ред може користити као оправдање за притвор само „[...] у случају да постоје суштински докази о реакцији на тешко кривично дјело попут убиства...“. Комитет даље примјећује да једино настанак изузетне ситуације може да учини притвор неопходним по овом основу, а не може се очекивати да ће таква ситуација настати као посљедица пуштања из притвора већине осумњичених починилаца.⁴⁵

Четврти и посљедњи дозвољен основ за мјеру притвора у Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине, како је прописано чланом 132.1(д), изгледа, обухвата концепт јавног реда:

Ако се ради о кривичном дјелу за које се може изрећи казна затвора од десет (10) година или тежа казна, а усљед начина извршења или посљедица кривичног дјела одређивање притвора неопходно је за сигурност грађана или имовине. У случају када се ради о кривичном дјелу тероризма, сматра се да постоји претпоставка, која се може побијати, да је угрожена сигурност грађана и имовине.

Коментари Закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини и судска пракса у цијелој земљи указују, међутим, да се читав концепт безбједности грађана или имовине не мора тумачити као очување јавног реда. Мада *Коментари* објашњавају да је примарни циљ увођења овог основа био да се омогући очување „безбједности“, они не наводе конкретне процесне ефекте који би тиме били постигнути. Ако концепт безбједности грађана или имовине не одговара концепту заштите јавног реда, онда је он потпуно мимо сваког основа за притвор прихваћеног у међународним нормама за заштиту људских права. Због тога би употреба других постојећих основа за притвор, посебно бојазан од понављања кривичних дјела, могла представљати довољан основ да се обезбиједи јавни ред.⁴⁶

Исто тако, одредба члана 132.1(д), за разлику од одредаба од (а) до (ц) истог члана, не обавезује експлицитно суд да оцијени околности у погледу њиховог будућег ефекта, те због тога концептуално не личи на друге основе за притвор. На примјер, у случају притвора заснованог на одредби у ставу (ц) (то јест, бојазан од поновног чињења кривичног дјела), закон налаже да околности треба да укажу на опасност у погледу будућег слиједа догађаја. Исто тако, бојазан од бјекства оптуженог сама по себи представља оцјену оријентисану на будућност, као што је то и утицај на кривични поступак. Коначно, домаће законодавство подразумијева претпоставку да је безбједност грађана или имовине угрожена у случају сумње на дјело тероризма, што је претпоставка која терет доказивања пребацује на осумњичено или оптужено лице, које треба да докаже да не представља пријетњу по безбједност грађана. То је готово немогућ задатак у сваком случају, а тиме се крши претпоставка у прилог пуштања лица на слободу садржана у члану 5 Европске конвенције о заштити људских права.⁴⁷

Домаћа пракса

Нејасноћа у вези са концептом јавног реда и у погледу притвора као превентивне а не казнене мјере, негативно се одразила на домаћу судску праксу. У бројним предметима одређивања притвора по овом основу, образложење гласи отприлике овако: ако је кривично дјело кажњиво казном затвора у трајању од десет година, а имајући на уму начин на који је кривично дјело извршено (на примјер, маљем, тестером, пиштољем) и посљедице кривичног дјела (на примјер, губитак имовине, тешка повреда, смрт), суд налази да су начин и посљедице кривичног дјела такви да налажу одређивање мјере притвора у интересу безбједности грађана. Овакво низање аргумената не садржи свеобухватан концепт јавног реда, него се задржава на претходној угрожености јавне безбједности због начина на који је кривично дјело почињено или због посљедица наводног дјела. Оваква образложења такође не садрже конкретне чињенице које би указале да постоји стална пријетња по безбједност грађана или имовине у степену који доводи у питање јавни ред. Фокус се тако ставља више на објашњење начина на који је наводно дјело почињено него на његове евентуалне будуће посљедице ако се оптуженом не одреди притвор.

Степен у којем се домаћи практичари ослањају на овај основ указује на то да је он постао замјена за одредбу о обавезном притвору за кривична дјела за која је запријеђена казна затвора у трајању од десет или више година, коју су садржали претходни кривичнопроцесни закони.⁴⁸ Овај основ је у широкој употреби кад год је запријеђена казна за кривично дјело „најмање пет година“ или „од једне до десет година.“ Тужиоци и судије се, исто тако, често позивају на овај основ за одређивање мјере притвора када разлози одговарају неком од других основа за притвор, као што су бојазан од чињења новог кривичног дјела или потреба да се свјedoци заштите од застрашивања. На примјер, кантонални суд је пружио сљедеће образложење:

Имајући у виду да се осумњичени сумњиче за кривично дјело разбојништва из члана 289 став 2 КЗ ФБиХ, за које дјело се по закону може изрећи казна затвора од 10 година или тежа казна, те усљед начина почињеног кривичног дјела (употребом оружја у објекту који се бави прометом златног накита и у којем у свако доба има драгоцјености и новца) одређивање притвора према осумњиченима се указује неопходним ради безбједности грађана, па сходно томе постоји основ за притвор по члану 146 став 1 точка д ЗКП-а ФБиХ.⁴⁹

Другим ријечима, овај кантонални суд је изнио аргуменат да постоји бојазан од чињења новог кривичног дјела као основ за изрицање мјере притвора, а не пријетња јавном реду.

Судови, наравно, понекад одбију да изрекну мјеру притвора на основу безбједности грађана и имовине. На примјер, након потврђивања оптужнице у предмету који се водио против четири лица, судија Суда БиХ је одбио приједлог за одређивање притвора по основу члана 132.1(д), наводећи да:

Ово из разлога што масивност кривичног дјела, те претпоставка да би ослобађање оптужених највјероватније нарушило јавни ред усљед осјећаја неповјерења у судски систем, односно начин извршења и проузрокована посљедица, у конкретном случају нису довољни за притвор.⁵⁰

Слично овоме, у предмету пред општинским судом, судско вијеће које је продужавало притвор оптуженом у вријеме изрицања пресуде, утврдило је да нема доказа у прилог основу из члана 132.1(д), те га је пустило на слободу, наводећи:

Дакле, било би непримјерено продужити притвор позивањем на бојазан за сигурност грађана када за то не постоје конкретни и објективни докази, јер би такав притвор био произвољан. Наиме, како вријеме пролази, тако блиједи *сензибилност* јавности у односу на догађај из прошлости. Потребно је доказати да испољена бруталност код почињења дјела, па макар била мотивирана и осветом и макар дјело било почињено и на јавном мјесту, у конкретној фази кривичног поступка (овдје око три мјесеца након почињеног дјела и када је оптуженику изречена затворска казна) код грађана изазива несигурност за властити тјелесни интегритет и имовину.⁵¹

Судско вијеће је даље утврдило да нису наведене конкретне чињенице нити докази који би показали да би јавност била узнемирена пуштањем оптуженог на слободу. Ово образложење најприближније подсјећа на стандард Европског суда када су у питању докази који треба да поткријепе одређивање притвора по основу очувања јавног реда.

Нека рјешења се ослањају и на субјективни осјећај несигурности грађана, док друга разматрају осјећање сигурности једино код жртава и њихових породица.⁵² Осјећај страха и згражања изазван када се сазна за насилан злочин је можда природна људска реакција, али није нужно

и одговарајући разлог за држање осумњичених у притвору. У предмету *И.А. против Француске* Европски суд је, разматрајући појам „социјални немири“ којим се може оправдати притвор и одлуке у том предмету које наводе начин и природу почињеног дјела, оцијенио да су околности под којима је дјело извршено и реакције породице жртве недовољни да би се одредио притвор из разлога потребе очувања јавног реда.⁵³ Притвор који се одређује на основу јавног реда као општег појма мора бити експлицитно поткријепљен доказима који показују да би пуштање оптуженог на слободу довело до распрострањених и трајних пријетњи по безбједност грађана у смислу јавног реда. Међутим, домаћи браниоци такође не пружају увјерљиве аргументе у корист својих клијената када се наводи овај спорни основ за одређивање или продужење притвора. С обзиром на устаљену праксу употребе овог основа за притвор у Босни и Херцеговини, браниоци би у својим приједлозима требало да посегну изван граница уобичајене праксе у земљи и директно се позову на пресуде Европског суда.⁵⁴

Поред тога, домаће власти би могле размотрити могућност да избришу безбједност грађана или имовине као основ за притвор или, алтернативно, да измијене ову одредбу ради успостављања јасних критеријума за њену примјену. Могући приједлог текста одредбе гласио би:

...ако би пуштање на слободу осумњиченог или оптуженог довело до изузетног и дуготрајног нарушавања јавног реда усљед начина почињења или посљедица кривичног дјела, а за исто се може изрећи казна од најмање десет (10) година затвора...⁵⁵

Таква језичка формулација би помогла не само да се разјасни сам основ за притвор, већ и начин његове примјене. Ипак, остаје могућност да би чак и тако измијењена формулација могла изазвати нове проблеме и произвести нежељене посљедице. То је можда кључни разлог зашто би било боље потпуно избрисати ову одредбу из кривичнопроцесних закона у земљи. Осим тога, брисање ове одредбе не би знатно утицало на могућност одређивања мјере притвора уопште, него би једноставно довело до тога да се од судија и тужилаца тражи да знатно пажљивије и прецизније изнесу праве разлоге због којих је притвор неопходан. На примјер, на Суду БиХ, у чијој су надлежности најосјетљивији предмети, притвор се у предметима ратних злочина готово никада не изриче искључиво на основу из тачке (д), већ најчешће у комбинацији са неким другим основом.⁵⁶

6. ДЕТАЉНО ОБРАЗЛОЖЕНА РЈЕШЕЊА

а) Међународне и домаће правне норме

Европски суд је у многим предметима сматрао да се домаћи правосудни системи морају организовати на начин који омогућава поштовање норми у вези с одређивањем притвора у складу са чланом 5 Европске конвенције о заштити људских права. Стога судије морају исцрпно образложити зашто је притвор нужна мјера у датом случају и како се основ за одређивање мјере притвора на који се позивају односи на дато лице.⁵⁷ Рутинско цитирање законских одредаба које се односе на притвор није довољно, а да се не образложи и примијени закон на конкретне чињенице у датом предмету.⁵⁸ Европски суд је често утврдио повреду члана 5.3 Европске конвенције у поступцима који су се пред њим водили када нису наведени релевантни и довољни разлози да би се оправдало одређивање притвора.⁵⁹

Члан 5.4, којим се гарантује право на оспоравање законитости притвора, такође захтијева јасно образложење разлога за притвор како би се омогућио праведан другостепени поступак. Европски суд сматра да је дошло до повреде ове одредбе када се рјешења о одређивању мјере притвора користе на стереотипан начин, те не узму у озбир аргументе страна у поступку.⁶⁰ Судска пракса такође инсистира на чињеници да се конкретне околности у прилог одређивања мјере притвора могу да промијене, па због тога почетни разлози за одређивање притвора временом губе на значају или могу у потпуности нестати. Стога је потребно редовно преиспитивати постојање основа за притвор.⁶¹

У Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине битну повреду одредаба кривичног поступка представља ако је изрека пресуде „неразумљива, противрјечна сама себи (...) или у њој нису наведени разлози о одлучујућим чињеницама.“⁶² Ова одредба одражава општи правни принцип који подједнако важи за управни, грађански и кривични поступак. Иако је одредба изричита када се ради о пресудама, она се односи и на рјешења о притвору, која морају бити заснована на одлучујућим чињеницама, што је и гаранција судске праведности и независности.⁶³

У члану 134 Закона о кривичном поступку БиХ каже се да рјешења о притвору морају да садрже, између осталог, законски основ за одређивање притвора с образложењем. У *Коментарима закона о*

кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини дата је сљедећа упозоравајућа напомена: „У образложењу треба истаћи конкретне чињенице које оправдавају примјену притвора, што у пракси често недостаје, тако да се образложење често своди на парафразирање или чак преношење текста закона.“⁶⁴ Рјешења, којима се одређују мјере забране такође би требало да буду детаљно образложена.⁶⁵

б) Приједлози тужилаштва

Терет доказивања да је притвор неопходна мјера припада тужиоцима. Притвор се може разматрати једино на основу приједлога тужиоца у писаној форми, који, како је већ речено, треба да буде образложен. Као основни писани докуменат на основу којег се разматра одређивање мјере притвора, приједлог тужилаштва мора садржати релевантне материјалне чињенице које указују на потребу да се одреди мјера притвора. Међутим, често приједлози тужилаштва не садрже такве чињенице и углавном су засновани на пуким наводима, без релевантних и довољних материјалних чињеница. На примјер, у једном приједлогу којим се тражи одређивање притвора на основу наводне пријетње свједоцима, у образложењу је стајало сљедеће:

У току истраге која је отворена против осумњичених, у овом тренутку нису саслушани сви свједоци, што објективно представља околност која указује да би осумњичени својим боравком на слободи могли ометати ток истраге утјецајем на свједоке, чиме је практично испуњен разлог за притвор прописан у члану 132.1(б) ЗКП-а БиХ.⁶⁶

Овај приједлог не садржи индивидуализовану оцјену тога да ли би осумњичени заиста злоупотребили своју слободу и извршили утицај на свједоке који још увијек нису саслушани. Супротно духу закона у вези са поступком за одређивање мјере притвора, овај приједлог не излаже одлучујуће чињенице и због тога не може да буде довољан основ којим би се оправдала мјера притвора.⁶⁷ Некоме коме предмет није познат, начин на који тужилац употребљава ријеч „објективно“ указује на мишљење да се ради о правилу према којем осумњичени врше притисак на свједоке без обзира на околности.

в) Првостепена рјешења и контрола оправданости притвора

Судије одлучују да ли је притвор оправдан. Да би се обезбиједила законитост мјере лишавања слободе, рјешења морају пружити

довољне и релевантне разлоге који оправдавају мјеру притвора. Да би се то постигло, судија мора бити у стању да се ослони на информације које му достави тужилац, на изјаву самог осумњиченог у току саслушања прије него што се одреди мјера притвора и, евентуално, на поднеске одбране. Међутим, пред судовима Босне и Херцеговине данас, рјешења којима се одређује или продужава притвор ријетко садрже конкретне околности које говоре у прилог зашто је ова строжија мјера неопходна. Штавише, рјешења којима се продужава притвор у току истраге или преиспитивање притвора приликом или након потврђивања оптужнице обично остављају утисак да су преписи претходних рјешења, уз сличну језичку формулацију и закључке који се понављају у сваком рјешењу о притвору.

Овим се поставља питање да ли се у пракси уопште врши строго преиспитивање потребе за притвором. У принципу, детаљна и стварна процјена је увијек потребна, било да се ради о одлучивању о потреби изрицања или продужења мјере притвора или у току преиспитивања законитости притвора. Свако продужење притвора или преиспитивање законитости мјере притвора треба да узме у обзир све релевантне чињенице, као што су проток времена и промјене у околностима које су биле релевантне за првобитно одређивање притвора. Међутим, тужиоци и судије показују тенденцију да више пажње поклањају категоризацији кривичних дјела и околностима него посебним чињеницама у сваком предмету. Обично се мјера притвора предлаже или одређује за кривична дјела као што су ратни злочини, убиство у покушају или убиство, силовање, тешка крађа, пљачка и трговина дрогом. У једном случају тужилац је чак написао приједлог за одређивање притвора и прије него што је саслушао осумњиченог. Таква пракса није у сагласности ни с обавезом да се сваки приједлог за одређивање притвора и рјешење о притвору израде у односу на чињенице и околности у датом случају, нити са основним принципом да је притвор мјера обезбјеђења, а не казнена мјера.

Када се посебно затражи јамство или нека друга мјера, рјешења о притвору често не садрже разлоге због којих те мјере нису одобрене. Када је, на примјер, након продужења притвора општински суд установио да постоји „велика бојазан од бјекства“, а потом навео да се мјере забране у овој фази поступка не могу примијенити, суд у рјешењу није образложио како је судија дошао до тог закључка, нити зашто мјера забране напуштања боравишта не би била дјелотворна.⁶⁸

г) Другостепени поступак

У поступку по жалби потребно је размотрити важне аргументе и чињенице које би могле да утичу на постојање услова који су битни у погледу законитости рјешења о притвору.⁶⁹ У току преиспитивања жалби на рјешење о притвору, другостепена вијећа имају посебну улогу која се односи на праћење, усмјеравање и корекцију одлука које не садрже прописно образложење или су на други начин неосноване. Често, међутим, другостепена вијећа не оцјењују адекватно да ли су основи за притвор довољно образложени и не разматрају са довољно пажње аргументе које износи браниоци. На примјер, у одлуци по жалби у којој је одбрана тврдила да, иако њихов клијент има пребивалиште на једном подручју а ради на другом, у релативној близини првог мјеста, ова чињеница не значи могућност да би могао побјећи. Бранилац је затим затражио да његов клијент буде пуштен из притвора. Судско вијеће окружног суда је одговорило овако:

Вијеће овог суда сматра да је судија за претходни поступак правилно оцијенио све околности које се односе на одређивање притвора, те да је исправно поступио у предметном рјешењу одређујући притвор осумњиченом из разлога прописаних у члану 189 став 1 тачка а ЗКП-а РС [члан 132.1(а) ЗКП БиХ].⁷⁰

Другостепено вијеће није дало образложење зашто је у првостепеном рјешењу исправно утврђено да постоје разлози за одређивање притвора. Оставило је аргументе одбране без одговора, те на крају није јасно да ли постоје довољни разлози који иду у прилог одређивању мјере притвора из наведеног разлога.

7. УЛОГА БРАНИОЦА

а) Професионална дужност

Браниоци имају улогу у осигуравању да се стандарди праведног поступка поштују у току кривичног поступка. Када је у питању неко право као што је право на слободу личности, та улога посебно добија на значају. Браниоци су стога обавезни да своје клијенте заступају с пажњом, интегритетом и највишим нивоом професионалности. Према домаћем закону, одбрана мора „предузимати све неопходне кораке у циљу (...) заштите права својих клијената.“⁷¹ Али у пракси браниоци, и они постављени по службеној дужности и они приватно изабрани, не заступају у потпуности интересе својих клијената током поступка одређивања притвора, посебно када се ради о оспоравању рјешења о притвору.

б) Потреба да се приједлози поткријепе чињеницама

Мада браниоци често оспоравају постојање основане сумње или основа за притвор, понекад не заснивају такве аргументе на анализи поднесених доказа. Усмени и писмени приједлози против рјешења о одређивању мјере притвора не садрже увијек релевантне чињеничне околности које би судије требало да узму у обзир. Често се чини да браниоци нису проучили све доказе који су изнесени. Чак и када постоје чињенице и аргументи који би могли оправдати примјену других мјера осим притвора, често изгледа као да браниоци подразумијевају да су они очигледни, те стога недовољно поткријењују своје тврдње. На примјер, у поступку у којем је притвор одређен због бојазни од бјекства, у поднеску се наводи:

У образложењу побиијаног рјешења наводи се да су осумњичени држављани Србије и Црне Горе са сталним мјестом боравка на Косову те да је сама чињеница да се ради о страним држављанима околност која указује на бојазан од бјекства. Овакав став суда је неоснован и погрешан. Код чињенице да им је познато и пребивалиште и адреса те спремност осумњичених да се јаве на сваки позив суда одређивање притвора из наведених разлога показује се неоснованим.⁷²

У другом предмету, у којем је осумњиченом лицу одређен притвор из бојазни да би могло да понови кривично дјело, ни тужилац ни судија

нису имали конкретне податке о претходним кривичним дјелима осумњиченог, осим саме изјаве осумњиченог да је неколико поступака против њега покренуто двије године раније. Читаво образложење које је бранилац понудио оспоравајући постојање услова за одређивање притвора по овом основу састојало се од следећег: „Такођер не постоји страх да ће поновити кривично дјело јер нема података о ранијим осуђујућим пресудама.” Да је бранилац умјесто тога своју аргументацију засновао на томе што околности које су познате судији нису довољне да се утврди потребан ниво бојазни, могао је исто тако истаћи да је суд одредио притвор, а да није утврдио да ли осумњичени заправо има кривични досије или не. Ово би тада ишло у прилог закључку да није испуњен услов о постојању посебних околности које би оправдале бојазан од понављања кривичног дјела.

в) Потреба да се захтијева алтернатива притвору

Браниоци често не захтијевају примјену блажих мјера, као што су јамство, забрана напуштања пребивалишта или друге мјере забране. Чак и када је бранилац поднио такве приједлоге, они нису увијек поткријељени неопходном документацијом. То утиче на могућност судија да узму у разматрање такве приједлоге, а може и успорити процес док се не доставе додатне информације.

г) Потреба да се приједлози поткријепе нормама праведног суђења

Опште узевши, поднесци бранилаца у Босни и Херцеговини не садрже међународне норме о праведном суђењу као дио аргументације коју одбрана заступа. Приједлози којима се оспорава рјешење о притвору готово никада не спомињу међународне стандарде о људским правима у погледу одређивања притвора или изрицања других блажих мјера, нити пресуде Европског суда или коментаре на закон или какав други извор судске праксе. Када би се браниоци по правилу клонили неутемељених примједби и више се ослонили на међународне норме о правичном суђењу и на другу релевантну домаћу и међународну праксу, као што су пресуде Европског суда, као начин да поткријепе своје аргументе, тиме би у ствари били од помоћи суду приликом доношења рјешења.

8. ЗАКЉУЧАК

Примјена и употреба притвора и алтернативних мјера у Босни и Херцеговини често није у складу са међународним нормама о људским правима. Неопходна независна процјена постојања основане сумње прије него што се одреди мјера притвора или се притвор продужи, или прије него што се донесе одлука по жалби на рјешење о притвору, често није адекватна. Осим тога, домаћи правни оквир не подстиче примјену блажих мјера од притвора. Посљедица тога је да се пракса разликује у читавој земљи, а мјера притвора изгледа да је прије правило него изузетак.

Примјена сваког од четири основа за притвор предвиђених у ЗКП БиХ такође пружа разлоге за забринутост. Рјешења о притвору по основу бојазни од бјекства често нису довољно образложена. Такође се међу судијама јавља тенденција да двојно држављанство аутоматски посматрају у свјетлу постојања бојазни од бјекства. То за посљедицу има одређивање мјере притвора без претходног разматрања индивидуалних, чињеничних и правних околности у датом предмету.

Приједлози тужилаштва за одређивање притвора по основу ометања кривичног поступка често нису довољно утемељени указивањем на чињеничне и правне околности. Посљедица тога је да судије обично одбацују такве приједлоге. У неким случајевима су и у рјешењима судија о одређивању мјере притвора недостајали наводи о посебним околностима које би оправдале употребу овог основа за притвор.

У рјешењима о притвору по основу потребе да се спријечи чињење нових тешких кривичних дјела, судије и тужиоци не преиспитају увијек детаљно посебне околности које би утврдиле постојање бојазни од чињења нових кривичних дјела. Умјесто тога, кривични досије појединца или сумња о претходно извршеним кривичним дјелима могу утицати да се одреди притвор као казнена мјера.

Примјена пријетње безбједности грађана или имовине као основа за одређивање притвора захтијева озбиљно преиспитивање. Услови и критеријуми који проистичу из судских одлука нису у складу са праксом Европског суда за људска права у овој области. Разлози који се наводе у приједлозима тужилаштва и рјешењима судова не указују на који начин пуштање осумњиченог или оптуженог на слободу угрожава јавни ред. Комитет УН за људска права је, заправо, изнио препоруку да би Босна и Херцеговина требало да размотри могућност

да уклони овај основ за притвор из свог законодавства, указујући на нејасноће концепта безбједности грађана.⁷³

Међународни стандарди о људским правима постављају захтјев да свако лишавање слободе мора бити поткријепљено довољним материјалним доказима током читавог периода док лишење слободе траје. Судски органи у Босни и Херцеговини неформално тврде да их број предмета и временска ограничења спријечавају да подносе приједлоге за одређивање притвора и доносе рјешења која су у складу с Европском конвенцијом и одредбама домаћег закона. Међутим, ови разлози не могу разријешити судије и тужиоце обавезе да прописно обављају своју дужност.

Коначно, приједлози одбране обично нису довољно образложени. Изгледа да браниоци често полазе од претпоставке да се анализа и аргументи у њиховом излагању подразумијевају. Приједлози одбране често не садрже позивање на чињеничне околности и на недостатке у приједлогу тужилаштва и судском рјешењу. Они ријетко садрже међународне или домаће норме које би ишле у прилог слободи осумњиченог или оптуженог.

9. ПРЕПОРУКЕ

Препоруке које слиједе требало би да помогну практичарима и законодавцу да ојачају примјену мјере притвора и алтернативних мјера које у већем степену штите људска права.

МИНИСТАРСТВИМА ПРАВДЕ, ПАРЛАМЕНТАРНОЈ СКУПШТИНИ БиХ, ВИСОКОМ СУДСКОМ И ТУЖИЛАЧКОМ САВЈЕТУ, СУДОВИМА И ТУЖИЛАШТВИМА

Министарства правде, у сарадњи са Високим судским и тужилачким савјетом (ВСТС), судовима и тужилаштвима, треба да утврде свеобухватне смјернице како би се правосуђу олакшало да коректно и дјелотворно користи најадекватније мјере којима ће обезбиједити присуство оптуженог лица током поступка. Смјернице треба да обухвате листу основних чињеничних питања која је потребно утврдити прије одређивања адекватне мјере и да препоруче да се свака мјера, почев од најблаже, систематски преиспита и процијени. Те смјернице треба да разјасне процедуралне и техничке аспекте примјене мјера које су алтернатива притвору, као и да укажу на околности када су такве мјере оправдане.

У односу на проблеме који су уочени у вези са примјеном притвора по основу очувања безбједности грађана и имовине, постоје двије опције које стоје на располагању законодавцу: брисање одредбе из тачке (д) члана 132.1, или њена измјена. Брисање ове одредбе не би знатније утицало на могућност одређивања притвора. Тиме би се пред судије поставио захтјев да са већом пажњом изнесу разлоге за рјешење о притвору. Уколико се, пак, законодавац одлучи за амандмане радије него за брисање, тада они морају узети у обзир међународне стандарде за заштиту људских права и имати за циљ да установе јасне критеријуме за ситуације када се притвор може одредити по основу угрожавања јавног реда. Такве смјернице за практичаре би се потом морале уврстити у *Коментар* закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини.

СУДИЈАМА И ТУЖИОЦИМА

Право лица да буде пуштено из притвора на слободу и обавеза примјене најблаже мјере како би се омогућило присуство осумњиченог, односно оптуженог, и успјешно вођење поступка треба да буде основ свих одлука тужилаштва и суда у погледу притвора. Судије и тужиоци имају обавезу да прво размотре примјену блаже

мјере. Они исто тако имају обавезу да поуче осумњиченог или оптуженог у што ранијој фази поступка о могућности примјене других мјера осим притвора. Поред тога, судије и тужиоци би требало да буду свјесни сљедећег у погледу основа за притвор:

- Бојазан од бјекства: двојно држављанство, непостојање уредне пријаве боравишта или непрецизно утврђене чињенице о уредности доставе судских позива не смију се узимати као разлози који аутоматски указују да је неопходно одређивање мјере притвора.
- Бојазан од ометања кривичног поступка: у правилу, бојазан од ометања тока поступка нормално престаје пријемом потврђене оптужнице. Бојазан да би оптужени могао застрашивати свједоке мора се поткријепити конкретним чињеницама. Докази, попут изјава ових свједока, треба да се предоче на главном претресу кад год се овај разлог користи као основ за притвор.
- Бојазан од понављања кривичног дјела: судије и тужиоци морају анализирати укупност околности, посебно тежину и природу дјела и степен одговорности, како би обезбиједили постојање доказа који поткријепљују вјероватноћу да ће лице поновити кривично дјело. Службеним путем мора се прибавити евиденција о претходним кривичним дјелима оптуженог, а она морају да буду утврђена прије одређивања или продужетка притвора по овом основу.
- Потреба за очувањем безбједности грађана и имовине: судије и тужиоци треба да преиспитају коришћење тачке (д) члана 132(1) ЗКП БиХ, ограничавајући овај основ само на предмете у којима постоје јасни докази да би безбједност грађана у смислу јавног реда била трајно у опасности ако би оптужени био пуштен на слободу. Ако се позову на тај основ, судски органи треба да примијене исте критеријуме које примјењује Европски суд. Ентитетски врховни судови и Уставни суд БиХ треба да појасне врло ограничену примјену овог основа за притвор и да захтијевају да чињенице морају показати јасну и трајну пријетњу безбједности грађана.

Приједлози **тужилаштва** о одређивању или продужавању притвора увијек морају садржати прецизне, благовремене и релевантне материјалне чињенице и друге информације како би се судијама омогућило да донесу одлуку да ли су притворски основи довољно

поткријепљени и, ако је то случај, која мјера би била одговарајућа имајући у виду наводе тужиоца, као и сврху коју би тим мјерама требало постићи.

Судије морају осигурати да рјешења о притвору, без обзира на фазу поступка, буду детаљно образложена и поткријепљена адекватним чињеницама и доказима у погледу сваког разлога за одређивање притвора или блаже мјере. Судије треба да настоје да осигурају детаљан преглед разлога за продужење притвора, као и контролу оправданости притвора. Разлози на које указују оптужени и његов бранилац у жалби, усмено и у писаној форми, морају се адекватно размотрити и образложити у свим рјешењима о притвору.

Врховни судови ентитета и Суд Босне и Херцеговине на сједницама колегијума суда и усвајањем заједничких закључака би требало да настоје дати прецизније смјернице правосудним органима у Босни и Херцеговини у погледу тога да ли оспорена рјешења садрже довољно чињеница и доказа који иду у прилог сваком основу за одређивање или продужење мјере притвора или примјени блажих мјера.

ЦЕНТРИМА ЗА ЕДУКАЦИЈУ СУДИЈА И ТУЖИЛАЦА И ПРАВОСУДНОЈ КОМИСИЈИ ДИСТРИКТА БРЧКО

Центри за едукацију судија и тужилаца треба да све релевантне стандарде праведног суђења који се односе на одређивање притвора и алтернативе мјери притвора уведу у своје писане материјале за обуку, а посебно права која произлазе из потребе за поштовањем права на слободу личности, која су загарантована у члану 5 Европске конвенције о заштити људских права.

БРАНИОЦИМА И АДВОКАТСКИМ КОМОРАМА

Адвокатске коморе треба да припреме материјал и организују обуку како би усавршиле способност адвоката да пажљиво и савјесно припремају усмене и писане приједлоге којима оспоравају приједлоге тужилаштва и судска рјешења на начин који је у складу са међународним и домаћим стандардима праведног суђења. Такви семинари би требало да нагласе значај и примјенљивост пресуда и норми Европског суда за људска права.

НАПОМЕНЕ

- ¹ Препорука (2006)13 Комитета министара државама чланицама о примјени мјере притвора, условима притвора и заштити од злоупотребе. Види додатак.
- ² Осим тога, постоји још неколико релевантних стандарда, као што су Скуп принципа УН за заштиту свих лица у притвору или затвору (*the United Nations Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*) или Минимум стандардних правила УН о незатворским мјерама (*the United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*), тзв. „Токијска правила“.
- ³ *Fox, Campbell and Hartley v United Kingdom*, пресуда Европског суда од 30. августа 1990, став 32.
- ⁴ Мада овој дефиницији недостаје експлицитно позивање на везу осумњиченог са кривичним дјелом, то изгледа није имало утицаја на праксу.
- ⁵ Види одлуку Врховног суда ФБиХ, Кж-526/03, 29. октобар 2003, у *Коментарима Закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини*, Хајрија Сијерчић-Чолић, Малик Хациомерагић, Маринко Јурчевић, Дамјан Кауриновић и Миодраг Симовић, (Сарајево, Савјет Европе/Европска комисија, 2005) члан 132, стр. 414.
- ⁶ *Brogan and Others v UK*, пресуда Европског суда од 29. новембра 1988, став 84; види исто *Ilijkov v Bulgaria*, пресуда Европског суда од 26. јула 2001.
- ⁷ Рјешење бр. 070-0-Кж-06-000445 од 23. августа 2006.
- ⁸ *Ilijkov v Bulgaria*, пресуда Европског суда од 26. јула 2001, став 93-98.
- ⁹ *Jablonski v Poland*, пресуда Европског суда од 21. децембра 2000, став. 83.
- ¹⁰ *Ambruszkiewicz v Poland*, пресуда Европског суда од 4. маја 2006, став 32-33.
- ¹¹ Види Препоруку (2006)13 Комитета министара, одјељак I.4 и Меморандум с објашњењима, одјељак I.4.
- ¹² Види Препоруку (2006)13 Комитета министара, одјељак II.7.
- ¹³ Види Препоруку (2006)13 Комитета министара, одјељак II.14 [1].
- ¹⁴ То су забрана напуштања боравишта и забрана путовања, у складу са чланом 126 ЗКП БиХ, као и забрана обављања одређених занимања или дужности, забрана одласка на одређена мјеста, забрана састајања с одређеним лицима, наредба о пријављивању одређеном органу и привремено одузимање возачке дозволе, у складу са чланом 126а.
- ¹⁵ Члан 123(2) ЗКП БиХ.
- ¹⁶ Ово су мјере из члана 126а, види билешку под 14. Одлука високог представника објављена је у Службеном гласнику бр. 53/07 од 16. јула 2007.
- ¹⁷ Рјешење КРН/06/234 од 29. новембра 2006.
- ¹⁸ Рјешење X-К/06/181 од 29. јануара 2007.
- ¹⁹ Свака мјера мора да буде прилагођена датој ситуацији, што се односи и на одређивање износа јамства у складу са материјалном ситуацијом осумњиченог

- или оптуженог лица. *Neumeister v Austria*, пресуда Европског суда од 27. јуна 1968, Према закону, став 14.
- ²⁰ *McKay v United Kingdom*, пресуда Европског суда од 3. октобра 2006, став 47.
- ²¹ Рјешење Кж-І-10/03 од 19. децембра 2003.
- ²² Препорука (2006)13 Комитета министара државама чланицама о примјени мјере притвора, условима у притвору и заштити од злоупотребе, усвојена 27. септембра 2006, став 2.
- ²³ Види *W v Switzerland*, пресуда Европског суда од 26. јануара 1993, став 33, и *Neumeister v Switzerland*, пресуда Европског суда од 27. јуна 1968, Према закону, став 10.
- ²⁴ *Michael and Brian Hill v Spain*, Комуникација Комитета за људска права бр. 526/1993, став 12.3.
- ²⁵ *Sulaoaja v Estonia*, пресуда Европског суда од 15. фебруара 2005, став 64.
- ²⁶ *Neumeister v Austria*, пресуда Европског суда од 27. јуна 1968, Према закону, став 11.
- ²⁷ *Wemhoff v Germany*, пресуда Европског суда од 27. јуна 1968, Према закону, став 15.
- ²⁸ У Коментарима Закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини такође се цитира и одлука Врховног суда Србије која се односи на појављивање пред органом: „То што се окривљени после извршеног убиства сам пријавио органима гоњења је околност која не указује на бојазан од његовог бекства.“ Хајрија Сијерчић-Чолић, Малик Хациомерагић, Маринко Јурчевић, Дамјан Кауриновић и Миодраг Симовић (Сарајево, Савјет Европе/Европска комисија, 2005) члан 132, стр. 419.
- ²⁹ Рјешење Крр 23/05 од 17. септембра 2005.
- ³⁰ Рјешење X-KR/06/290 од 9. јануара 2007.
- ³¹ *Trzaska v Poland*, пресуда Европског суда од 11. јула 2000, став 65.
- ³² *Kemmache v. France*, пресуда Европског суда од 22. октобра 1991, став 54.
- ³³ Рјешење 009-0-Кв-000 287 од 18. октобра 2006.
- ³⁴ Рјешење X-KR-05/16 од 16. септембра 2005.
- ³⁵ Хајрија Сијерчић-Чолић, Малик Хациомерагић, Маринко Јурчевић, Дамјан Кауриновић и Миодраг Симовић, *Коментари закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини* (Сарајево, Савјет Европе/Европска комисија, 2005) члан 132.1(б) стр. 420-422.
- ³⁶ Стефан Тресцхел, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford, Oxford University Press, 2005) стр. 526.
- ³⁷ *Contrada v Italy*, пресуда Европског суда од 24. августа 1998, став 58.
- ³⁸ *Clooth v Belgium*, пресуда Европског суда од 27. новембра 1991, став 40.
- ³⁹ *Assenov v Bulgaria*, пресуда Европског суда од 28. октобра 1998, став 156.

- 40 *Baranowski v Poland*, пресуда Европског суда од 20. марта 2000, став 50.
- 41 У предмету *Матијушевић против Србије*, Европски суд је утврдио повреду претпоставке о невиности у погледу језика који је употребљен у рјешењу о притвору, у којем је суд у Новом Саду написао да је осумњичени „починио кривична дела која подлежу кривичном гоњењу“, те закључио да би, ако би био пуштен из притвора, поновио дјело (пресуда Европског суда од 19. септембра 2006, став 7 и 48).
- 42 Види *Letellier v France*, пресуда Европског суда од 26. јуна 1991, став 51.
- 43 Види *I.A. v France*, пресуда Европског суда од 23. септембра 1998, став 104.
- 44 На примјер, скандинавске земље, као Шведска и Норвешка уопште не предвиђају овакав основ за притвор, док су га Италија и Пољска укинуле.
- 45 Меморандум с објашњењима уз Препоруку Р (2006) 13 Комитета министара државама чланицама о примјени мјере притвора, условима у притвору и заштити од злоупотребе.
- 46 Хајрија Сијерчић-Чолић, Малик Хациомерагић, Маринко Јурчевић, Дамјан Кауриновић и Миодраг Симовић, *Коментари Закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини* (Сарајево, Савјет Европе/Европска комисија, 2005) члан 132.1(д) стр. 426.
- 47 Види *Rokhlina v. Russia*, пресуда Европског суда од 7. априла 2005, став 67.
- 48 Члан 191(1) Закона о кривичном поступку, Службени лист СФРЈ, бр. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, и Службене новине Републике БиХ, бр. 2/92, 9/92, 16/92 и 13/94).
- 49 Рјешење 002-0-Крр-000-001 од 2. марта 2006.
- 50 Рјешење X-KR/06/236 од 22. децембра 2006.
- 51 Рјешење К 37/05 од 21. септембра 2005.
- 52 Рјешење Кж-510/05 од 20. октобра 2005.
- 53 *I.A. v France*, пресуда Европског суда од 23. септембра 1998, став 104.
- 54 Чак је и Уставни суд потврдио пресуде нижих судова у којима је употребљен овај основ, као што су: АП 805/04 А.К., у којој подносилац жалбе тврди да еквивалентан основ из ЗКП ФБиХ (члан 146.1(д)) представља повреду члана 5.1(ц) Европске конвенције. Уставни суд је утврдио да кантонални суд адекватно користи овај разлог за одређивање мјере притвора у датом предмету, иако у одлуци Уставног суда нема детаља о томе како је нижи суд образложио употребу овог основа.
- 55 Оваква формулација нагласак ставља на захтјев о узнемирењу јавног реда, наглашавајући такође да се овај основ може користити у најтежим случајевима кривичних дјела, гдје је могућа казна **најмање** десет година. Кривична дјела која се налазе у овој категорији, према Кривичном закону БиХ, јесу: члан 167 *Убиство представника највиших институција БиХ*, члан 169 *Кажњавање за најтеже облике кривичних дјела*, члан 171 *Геноцид*, члан 172 *Злочини против човјечности*, члан 173 *Рајни злочин против цивилног становништва*, члан 174 *Рајни злочин против рањеника и болесника*, члан 175 *Рајни злочин против рајних заробљеника*, члан 177 *Противправно убијање и рањавање немирјаша*, члан 179 *Повреда закона и обичаја раја*, члан 186(3) *Трговина људима*, члан 189(5) *Кријумчарење лица*, члан

191(3) *Узимање тјалаца*, члан 192(3) *Угрожавање лица под међународном заштитом*, члан 197(3) *Опшница авиона или брода*, члан 198(7) *Угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе*, члан 201(3) *Тероризам*, члан 246(ц)(5) и (7) *Пружање отпора надређеном*, члан 246(ф)(4) *Напад на војно лице у вршењу дужности*, и члан 250(3) *Организовани криминал*.

- 56 Само у једном предмету ратног злочина у фази након потврђивања оптужнице Суд БиХ је кратко задржао оптуженог у притвору искључиво на основу члана 132.1(д). Након доношења првостепене пресуде, лице је било пуштено из притвора, уз изрицање одређених мјера забране.
- 57 *Letellier v France*, пресуда Европског суда од 26. јуна 1991, став 35.
- 58 *Svipsta v Latvia*, пресуда Европског суда од 9. марта 2006, став 109.
- 59 Види, на примјер, *Mansur v Turkey*, пресуда Европског суда од 8. јуна 1995, став 55-57; *Letellier v France*, пресуда Европског суда од 26. јуна 1991, став 52.
- 60 *Svipsta v Latvia*, пресуда Европског суда од 9. марта 2006, став 130-134.
- 61 *I.A. v France*, пресуда Европског суда од 23. септембра 1998, став 111.
- 62 члан 297(1)(к) ЗКП БиХ.
- 63 Канцеларија високог комесаријата за људска права, *The Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers*, одјељак 4.5.8, стр. 133.
- 64 Хајрија Сијерчић-Чолић, Малик Хациомерагић, Маринко Јурчевић, Дамјан Кауриновић и Миодраг Симовић, *Коментари Закона о кривичном/казненом поступку у Босни и Херцеговини* (Сарајево, Савјет Европе/Европска комисија, 2005) члан 134, стр. 432.
- 65 Мјере забране обухватају мјере као што су: забрана напуштања боравишта. Члан 126.1 ЗКП БиХ каже следеће о таквим мјерама: „*Суд му може образложеним рјешењем забранили да без одобрења напусти мјесто боравишта...*“. У предмету *Николова против Бугарске* (б. 2) Европски суд налази да рјешења којима се налаже кућни притвор морају да буду оправдана слично као и рјешења о одређивању притвора (пресуда Европског суда од 30. септембра 2004, став 67).
- 66 Приједлог за одређивање притвора бр. КТ 87/06 од 2. марта 2006.
- 67 Овај приједлог за одређивање притвора такође износи како је осумњичени признао наводни злочин, што би заправо значило да нема разлога да се закључи да би осумњичени имао стварни интерес да утиче на свједоке.
- 68 Рјешење КВ 30/05 од 22. септембра 2005.
- 69 *Ilijkov v Bulgaria*, пресуда Европског суда од 26. јула 2001, став 94.
- 70 Рјешење Кв-429/05 од 27. децембра 2005.
- 71 Члан 50.1 ЗКП БиХ.
- 72 Жалба од 25. априла 2006.
- 73 Закључне напомене Комитета за људска права о Босни и Херцеговини (ССРР/С/ВИН/СО/1), став 18.

Препорука бр. 13 (Rec(2006)13)

Комитета министара државама чланицама о притвору, условима у притвору и заштити од злоупотребе

(Усвојио Комитет министара 27. септембра 2006.

године на 974. сједници замјеника министара)

(нслужбени превод)

Комитет министара, у оквиру одредаба члана 15.6 Статута Савјета Европе,
Уважавајући основни значај претпоставке невиности и права на слободу
личности;

Свјесни непоправљиве штете коју притвор може да проузрокује лицима за
која се на крају утврди да су невина или која буду ослобођена, као и штетног
утицаја који притвор може имати на одржавање породичних односа;

Узимајући у обзир финансијске посљедице притвора по државу, лица која су
њиме погођена и привреду уопште;

Примјећујући знатан број лица која се налазе у притвору и проблеме који
проистичу из пренатрпаности затвора;

Узимајући у обзир судску праксу Европског суда за људска права, извјештаје
Европског комитета за спречавање мучења, нечовјечног или понижавајућег
поступања или кажњавања, као и мишљења тијела Уједињених нација за
праћење спровођења међународних споразума о заштити људских права;

Узимајући у обзир Препоруку Rec(2006)2 Комитета министара о Европским
затворским правилима и Препоруку бр. Р (99) 22 Комитета министара о
пренатрпаности затвора и повећању затворске популације;

С обзиром на потребу да се осигура да се мјера притвора увијек одређује само
изузетно и да је увијек оправдана;

Имајући на уму људска права и основне слободе свих лица лишених слободе и
посебну потребу да се лицима у притвору обезбиједи не само да буду у стању

да припреме своју одбрану и одржавају породичне везе, него и да се не држе у условима који су у супротности са њиховим правним статусом, који се заснива на претпоставци о невиности;

С обзиром на значај који се придаје развоју међународних норми у вези с околностима у којима је одређивање притвора оправдано, процедуре којима се одређује или продужава и услове у којима се лица држе у притвору, као и механизме за дјелотворну примјену тих норми;

Препоручује да владе држава чланица шире и у свом законодавству и пракси се руководе принципима који су наведени у додатку овој Препоруци, која замјењује Резолуцију (65) 11 о притвору и Препоруку бр. Р (80) 11 Комитета министара државама чланицама у вези са притвором прије суђења.

Додатак уз Препоруку бр. 13 (2006) (Rec 13 (2006))

Правила о одређивању притвора, условима у притвору и заштити од злоупотребе

Преамбула

Ова правила имају за циљ да се:

- а. поставе стриктна ограничења на одређивање мјере притвора;
- б. подстакне коришћење алтернативних мјера кад год је могуће;
- ц. створе услови да судска власт одређује мјеру притвора, продужење притвора и алтернативне мјере;
- д. осигура да се притворена лица држе у условима и под режимом који одговара њиховом правном статусу, који је заснован на претпоставци о невиности;
- е. осигурају одговарајући услови у погледу простора и адекватно управљање установама у којима се лица држе у притвору;
- ф. осигура успостављање дјелотворне заштите у случају евентуалног кршења ових правила.

Ова правила одражавају људска права и основне слободе свих лица, а нарочито забрану мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања, право на правично суђење и право на слободу и безбједност лица и на поштовање приватног и породичног живота.

Ова правила се примјењују на сва лица осумњичена да су починила кривично дјело, а обухватају посебне захтијеве када су у питању малолетна лица и она лица која припадају нарочито угроженим категоријама.

I. Дефиниције и општи принципи

Дефиниције

1. [1] „Мјера притвора“ јесте сваки период лишавања слободе/притвора лица осумњиченог за кривично дјело који одреди суд прије изрицања казне. Она такође обухвата и сваки период лишавања слободе/притвора у складу са правилима која се односе на међународну судску сарадњу и изручење, и подлијеже њиховим специфичним захтјевима. Она не обухвата почетно лишавање слободе од стране полиције или другог службеног лица (или ма ког лица које поступа у складу с овлашћењима) у сврху испитивања.

[2] „Мјера притвора“ такође обухвата сваки период лишавања слободе/притвора након оглашења кривице, кад год се лица која чекају на пресуду или потврду пресуде и даље третирају као неосуђена.

[3] „Притвореници“ су лица која се налазе у притвору а која још увијек не служе казну затвора или лица која су лишена слободе/притворена по било ком основу.

2. [1] „Алтернативне мјере“ у односу на мјеру притвора могу обухватити, на примјер: обавезу појављивања пред судом ако и кад је то потребно, неометање тока правде и неангажовање у неком конкретном понашању, укључујући професионални или пословни ангажман; обавезу дневног или периодичног јављања судским властима, полицији или другим органима власти; обавезу прихватања надзора од стране судом постављене службе; обавезу прихватања електронског праћења; обавезу боравка на одређеној адреси, са или без услова, у односу на сате које лице мора провести на тој адреси; обавезу ненапуштања или уласка у одређена мјеста или подручја без одобрења; обавезу да се не састаје с одређеним лицима без одобрења; обавезу предавања путних исправа или других личних докумената; обавезу подношења финасијских или других облика гаранције у вези са понашањем до суђења.

[2] Кад год је то у пракси могуће, алтернативне мјере се примјењују у оној држави у којој осумњичено лице има пребивалиште, ако то није држава у којој је кривично дјело наводно почињено.

Општи принципи

3. [1] У погледу претпоставке о невиности и претпоставке у корист слободе, мјера притвора против осумњичених лица прије је изузетак него норма.

[2] Не постоји законска обавеза по којој лица осумњичена за неко дјело (или посебне категорије таквих лица) морају бити притворена.

[3] У појединим случајевима, притвор се примјењује само када је строго неопходан и као крајња мјера; мјера притвора се не примјењује у сврху кажњавања.

4. Како би се избјегла непрописна примјена мјере притвора, мора постојати најшири могући опсег алтернативних, мање рестриктивних мјера у односу на понашање осумњиченог лица.
5. Притворена лица подлијезу условима који су примјерени њиховом правном статусу; ово подразумијева одсуство свих ограничења осим оних мјера које су неопходне за спровођење закона, безбједност установе, безбједност затвореника и запослених и заштиту права других, а нарочито за испуњење стандарда Европских затворских правила и других правила изнесених у дијелу III овог текста.

II. Примјена мјере притвора

Оправданост

6. Мјера притвора се, уопштено узевши, примјењује само у односу на лица осумњичена да су починила дјело за које је запријеђена казна затвора.
7. Мјера притвора је могућа само ако су испуњена сва четири разлога наведена у даљем тексту:
  - a. ако постоји основана сумња да је лице починило неко кривично дјело; и
  - b. ако постоје значајни разлози да се вјерује да ће лице, уколико се пусти на слободу, (i) побјећи, или (ii) починити неко тешко дјело, или (iii) се уплитати у ток суђења, или (iv) представљати озбиљну пријетњу јавном реду; и
  - ц. ако није могуће примијенити алтернативне мјере како би се ријешила питања наведена под б.; и
  - д. ако је ово корак који се предузима као дио кривичног поступка.
8. [1] Да би се утврдило да ли разлози наведени у правилу 7б постоје, или да и даље важе, као и да ли се могу на задовољавајући начин уклонити примјеном алтернативних мјера, судске власти надлежне за одређивање мјере притвора примијењују објективне критеријуме када одлучују о изрицању мјере притвора осумњиченом лицу или када одлучују о продужењу притвора у случају да је већ одређен.
[2] Терет утврђивања да постоји значајан ризик те да се он не може уклонити [другим мјерама] лежи на тужиоцу или на истражном судији.
9. [1] Утврђивање ризика заснива се на околностима сваког предмета појединачно, с тим да се посебна пажња посвећује:
  - a. природи и тежини наводног дјела;
  - b. запријеђеној казни у случају осуђујуће пресуде;

- ц. старосној доби, здравственом стању, карактеру, поријеклу и личним и социјалним околностима лица о коме се ради, нарочито његовим везама са заједницом; и
- д. понашању датог лица, посебно како је лице испуњавало своје обавезе током претходног кривичног поступка.

[2] Чињеница да дато лице није држављанин или нема друге везе са државом у којој је дјело наводно почињено није сама по себи довољна да се закључи како постоји ризик од бијега.

- 10. Мјеру притвора треба кад год је то могуће избјегавати у случају лица осумњичених за кривично дјело уколико таква лица имају примарну обавезу старања о малој дјечи.
- 11. При одлучивању о продужетку притвора треба имати на уму да одређени разлози због којих се таква мјера претходно чинила адекватна, или због којих се алтернативна мјера чинила неодговарајућа, могу протоком времена престати да важе.
- 12. Непоштовање алтернативних мјера може подлећи санкцијама, али не оправдава аутоматску примјену мјере притвора. У таквим случајевима замјена алтернативних мјера мјером притвора захтијева посебно образложење.

Судско одобрење

- 13. Одговорност за одређивање мјере притвора, одобравање продужетка и одређивање алтернативних мјера спадају у надлежност судске власти.
- 14. [1] Након што је полицајац (или било које друго овлашћено лице) лишио слободе неко лице, такво лице осумњичено за кривично дјело биће одмах изведено пред суд у сврху одлучивања о томе да ли је ово лишавање слободе оправдано или не, да ли је потребно продужење ове мјере, да ли осумњичено лице остаје у притвору или се примјењују алтернативне мјере.

[2] Временски размак између почетног лишавања слободе и овог извођења пред суд не би требало да буде дужи од четрдесетосам сати, а у многим случајевима може бити довољан и много краћи временски размак.
- 15. Постојање ванредне ситуације у складу са чланом 15 Европске конвенције о људским правима, не смије довести до временског размака дужег од седам дана између почетног лишавања слободе и појављивања пред судом у вези са притвором, уколико није апсолутно немогуће одржати саслушање.
- 16. Судска власт надлежна за одређивање притвора или његово продужење, као и за изрицање алтернативних мјера, дужна је одржати саслушање и донијети одлуку без одлагања.

17. [1] Суд периодично преиспитује континуирану оправданост мјере притвора и наређује пуштање на слободу осумњиченог уколико утврди да један или више услова из правила 6 и 7 а, б, ц и д нису више испуњени.
- [2] Временски размак између сваког преиспитивања оправданости притвора обично не смије бити дужи од мјесец дана, уколико дато лице нема право да, у било које вријеме, поднесе захтјев за пуштање на слободу који ће се преиспитати.
- [3] Обавеза тужиоца или истражних судских органа је да осигура такву ревизију, а у случају да тужилац или истражни судија нису уложили никакав захтјев за продужење мјере притвора, свако лице подвргнуто таквој мјери биће аутоматски ослобођено.
18. Свако лице којем је одређена мјера притвора, као и свако лице којем је продужен притвор или одређена алтернативна мјера, има право на жалбу против такве одлуке и обавјештава се о том праву приликом изрицања те мјере.
19. [1] Лице којем је изречена мјера притвора има одвојено право на брзу одлуку суда по приговору на законитост мјере притвора која је изречена.
- [2] Ово право може се задовољити кроз периодичну ревизију мјере притвора када су испуњени сви релевантни услови за улагање таквог приговора.
20. Постојање ванредних околности у складу са чланом 15 Европске конвенције о људским правима не утиче на право притвореног лица да оспорава мјеру притвора која му је изречена.
21. [1] Свака судска одлука којом се изриче мјера притвора, продужење притвора или наметање алтернативних мјера мора бити образложена, а лице на које се таква одлука односи мора добити један примјерак тог образложења.
- [2] Само у изузетним околностима је могуће да обавијест о образложењу не услиједи истог дана када је образложење и донесено.

Трајање

22. [1] Мјера притвора може да буде продужена једино у случају да су задовољени сви услови из правила 6 и 7.
- [2] У сваком случају, његово трајање не смије бити дуже, нити обично непропорционално, у односу на казну која је предвиђена за почињено дјело.
- [3] Мјера притвора ни у ком случају не смије да крши право притвореног лица на суђење у разумном року.
23. Одређивање максималног трајања притвора не смије довести до пропуста да се у редовним временским размацима разматра стварна

потреба за његово продужење у посебним околностима сваког случаја.

24. [1] Дужност тужиоца или истражног судије је да током вођења истраге поступа са дужном ревношћу и да обезбиједи елементе којима се подржава континуирана ревизија мјере притвора.

[2] Приоритет се даје оним предметима који обухватају лица која се налазе у притвору.

Помоћ браниоца, присуство датог лица и превођење

25. [1] Дато лице се одмах обавјештава на језику који разумије о намјери да се захтијева изрицање мјере притвора, као и из којих разлога.

[2] Лице против којег се тражи изрицање мјере притвора има право на помоћ браниоца током поступка у вези са притвором, као и право на одговарајућу могућност консултација са браниоцем како би припремило своју одбрану. Дато лице обавјештава се о овом праву благовремено и на језику који разумије, тако да се ова права могу искористити у пракси.

[3] Ова помоћ браниоца пада на трошак државе уколико лице за које се притвор тражи не може себи да приушти браниоца.

[4] Постојање ванредних околности у складу са чланом 15 Европске конвенције о људским правима не би обично требало да утиче на право на приступ консултацијама са браниоцем у погледу поступка који се тиче притвора.

26. Лицу чији се притвор захтијева као и његовом браниоцу биће дозвољен благовремени приступ документацији релевантној за такву одлуку.

27. [1] Лице које је страни држављанин и против којег се тражи изрицање мјере притвора има право на благовремено обавјештавање конзула своје земље о таквој могућности како би могло добити савјет или помоћ.

[2] Ово право обухвата, кад год је то могуће, и лица која имају држављанство земље у којој се тражи њихов притвор из неке друге земље.

28. Лице против којег се тражи изрицање мјере притвора има право појављивања пред судом у поступку у вези са притвором. Под неким условима овај захтјев може да се испуни коришћењем одговарајућих видео-веза.

29. Одговарајуће услуге тумача пред судом у вези са одређивањем притвора омогућавају се о трошку државе, када дато лице не разумије и не говори језик који је у употреби у поступку.

30. Лицима која се изводе пред суд у поступку у вези са притвором пружа се прилика да се оперу и, у случају мушких затвореника, да се обрију уколико нема ризика од веће промјене њиховог уобичајеног изгледа.

31. Наведена правила примјењују се и на продужење мјере притвора.

Обавјештавање породице

32. [1] Лице којем је одређена мјера притвора (или продужен притвор) има право да његова породица на вријеме буде обавијештена о датуму и мјесту притвора, уколико се то не би штетно одразило на спровођење правде или на националну безбједност.

[2] У сваком случају, одлука у вези са контактирањем са породицом је ствар лица против којег се одређује мјера притвора (или продужење притвора), а уколико лице није правно способно да донесе такву одлуку или ако за то постоје неки други оправдани разлози, одлуку доноси суд.

Урачунавање времена проведеног у притвору у трајање казне

33. [1] Период проведени у притвору прије осуђујуће пресуде, гдје год да је проведени, урачунава се у дужину сваке казне затвора која слиједи након такве пресуде.

[2] Сваки временски период проведени у притвору може се узети у обзир код одређивања казне, ако она није казна затвора.

[3] Природа и трајање алтернативних мјера претходно одређених може се једнако узети у обзир и приликом одређивања казне.

Одштета

34. [1] Накнада штете лицима која су била у притвору а нису осуђена разматра се у односу на период проведени у притвору; ова накнада штете може покривати губитак прихода, губитак могућности зараде, пропуштене могућности и моралну штету.

[2] Накнада штете не може се захтијевати када се утврди да је притворено лице својим понашањем активно допринијело основаности сумње да је починило дјело или да је намјерно ометало истрагу наводног дјела.

III. Услови у притвору

Опште одредбе

35. Услови у притвору у Правилима у тексту који слиједи подлијежу Европским затворским правилима.

Одсуство из притвора

36. [1] Притворено лице може напустити притворску установу само због даље истраге, уколико то одобри судија или тужилац или уз изричиту сагласност притвореног лица и само на ограничени временски период.

[2] По повратку у притворску установу, притворено лице се подвргава што је прије могуће, на властити захтјев, детаљаном физичком прегледу који обавља лекар или, у изузетним случајевима, квалификовано медицинско особље.

Наставак лијечења

37. [1] Притвореним лицима биће обезбијеђено настављање неопходног медицинског или стоматолошког третмана на којем су били прије затварања, ако тако одлучи љекар или стоматолог у притворској установи у којој је то могуће уз консултацију са љекаром или стоматологом притвореног лица.
- [2] Притвореним лицима се омогућава да се консултују са својим љекаром и стоматологом или да их они лијече, ако је то потребно из медицинских или стоматолошких разлога.
- [3] Одбијање захтјева притвореног лица за консултацију са својим љекаром или стоматологом мора бити образложено.
- [4] Притворска установа не сноси трошкове настале на овај начин.

Преписка

38. Обично нема ограничења на број писама које шаље или прима притворено лице.

Гласање на изборима

39. Притворена лица имају право да гласају на изборима и референдумима током периода притвора.

Образовање

40. Мјером притвора не смије се непрописно прекидати образовање дјецe или младих или се непрописно мијешати у приступ вишем степену образовања.

Дисциплина и кажњавање

41. Никаква дисциплинска казна наметнута притвореном лицу нема утицаја на дужину притвора и не смије се уплитати у припрему његове одбране.
42. Казнена мјера самице не смије утицати на посјету браниоца и допушта минимум контакта са породицом. Она не би требало да утиче на услове притвора које притворено лице има у погледу спавања, физичких вјежби, хигијене, доступности материјала за читање, као и одобрених посјета вјерских великодостојника.

Особље запослено у притворској установи

43. Особље које ради у притворској установи бира се и обучава тако да може преузети пуну одговорност у вези са посебним статусом и потребама лица у притвору.

Поступак притужби

44. [1] Лица која се налазе у притвору имају отворене могућности улагања притужби, унутар и изван притворске установе, и имају право на повјерљив приступ одговарајућем тијелу овлашћеном да рјешава такве жалбе.
- [2] Ово су додатне могућности уз било које право на покретање поступка.
- [3] Притужбе се рјешавају што је могуће брже.

Нацрт препорука Комитета министара Савјета Европе који је упућен државама чланицама о примјени мјере притвора и попутни меморандум са објашњењима (погледати *CM(2006)122 Addendum*, 30. август 2006. године).¹

(нслужбени превод)

Меморандум с објашњењима

Правила о примјени мјере притвора, условима у притвору и заштити од злоупотребе

I. Дефиниције и општи принципи

Дефиниције

1. „Мјера притвора“ је дефинисана тако да искључује сваки период полицијског притвора или притвора од стране неког другог органа задуженог за спровођење закона који уследи након првобитног лишења слободе које су извршили они или било ко други овлашћен за спровођење такве мјере (на примјер, на основу овлашћења грађанина да задржи лице затечено на мјесту извршења кривичног дјела) у сврху испитивања прије подизања оптужнице, као и сваки продужетак тог притвора који одобри суд. Према томе, мјеру притвора одређује судска власт у каснијој фази кривичног поступка, а може се такође одредити и у односу на лице које полиција или неки други орган или било које друго овлашћено лице није лишило слободе. Потребно да изрицање мјере губитка слободе, тј. притвор, буде повјерено судској власти проистиче из комбинације захтјева из чланова 5(1)(ц) и (3) Европске конвенције о људским правима. Овим одредбама предвиђа се да надлежни орган успостављен законом у ову сврху буде „судија или друго лице овлашћено законом да врши судску функцију“². У неким правним системима лица која чекају или пресуду или потврду казне могу се и даље третирати као неосуђена лица, а и Европски суд за људска права³ уважава чињеницу да Конвенција оставља такво дискреционо право високим странама уговорницама. Због тога се сматра да се правила о притвору и даље примјењују на њих.

Мјера притвора обично обухвата притвор/лишење слободе које на сличан начин одреди суд у складу са правилима (укључујући домаће мјере примјене) о судској сарадњи и екстрадицији (укључујући и европски налог за хапшење), али одредбе из ове Препоруке нису намијењене да

прејудуцирају посебне захтјеве тих посебних правила. Поред тога, јасно је да се и одредбе из Препоруке могу примијенити на случајеве међународне судске сарадње у мјери у којој се на њу односе. Подсјетимо да се члан 5(1)(ф) Европске конвенције о људским правима изричито односи на поступак екстрадиције, те се према томе у таквим случајевима такође примјењују ставови 2 и 4 члана 5.

2. Списак „алтернативних мјера“ је илустративан, али не исцрпан, и држава чланица је, према томе, слободна да бира поступке који могу олакшати прописно спровођење закона и заштитити јавни ред без лишења слободе или неоправданог кршења других људских права датих лица. Електронски надзор се наводи као један примјер начина на који достигнућа у технологији могу понудити нова средства за рјешавање оправдане забринутости у вези са осумњиченим лицима, без потребе за лишењем слободе. Треба такође примијетити да су смјештај код родбине, хранитеља или неки други облик смештаја под надзором наведени као алтернативе мјери притвора када су у питању малољетна осумњичена лица у Препоруци 20 (*Rec (2003) 20*) Комитета министара државама чланицама у вези са новим начинима рјешавања проблема малољетничке деликвенције и улогом малољетничког правосуђа (члан 17). Потреба да се обезбиједи „довољан број одговарајућих разноврсних“ мјера прихваћена је у Додатку 2 уз Препоруку 22 (*Rec (2000) 22*) Комитета министара државама чланицама о побољшању примјене Европских правила о санкцијама и мјерама у заједници. Избор мјера у неком конкретном случају вјероватно ће бити одређен његовим околностима, тако да на примјер, забрана састајања с одређеним лицима може бити потребна како би се избјегла колузијска опасност, обавеза јављања (одређеном органу) може бити потребна да се отклони ризик од бијега, а забрана предузимања или наставка одређених пословних активности како би се спријечило уклањање доказа, вршење нових дјела или избијање нереда.

Значај узимања у обзир околности у вези датог лица када се одређују мјере прихваћен је у правилу 6 Европских санкција и мјера у заједници (Препорука бр. Р (92) 16). Укључивање могућности да се алтернативне мјере одреде у сарадњи са другом државом чланицом одражава јачање узајамно признатих мјера које државе чланице склапају. Иако одређивање оваквих мјера не мора бити изводиво у околностима везаним за дати случај, потребно је усвојити неопходан правни оквир за спровођење споразума којима се ово омогућава, тако да се овакве мјере могу изрећи гдје год је то прикладно.

Општи принципи

3. Инсистирање да се мјере притвора примјењују до суђења само када се ради о лицима осумњиченим за неко дјело, те само у појединим случајевима гдје је то оправдано посебним околностима, произилази из захтјева из члана 5(1) и члана 6(2) Европске конвенције о људским правима и пресуда Европског суда за људска права, раније Европске комисије за људска

права. Ова судска пракса је, нарочито, утврдила да се одлука о изрицању мјере притвора неком лицу не може заснивати само на претходном кривичном досијеу осумњиченог лица или на чињеници да су нека дјела наводно извршена⁴. Додатак уз Препоруку бр. Р (99) 22 Комитета министара државама чланицама у вези са пренатрпаношћу затвора и повећању затворске популације (члан 10) такође садржи подстицај да се „што је могуће више примјењују мјере које су алтернатива за притвор до суђења“. Чињеница да мјера притвора има за циљ боље функционисање система спровођења закона и заштиту јавног реда значи да се она не смије користити као казна. Треба стога примијетити да Препорука 20 (2003) (Rec(2003)20) Комитета министара у вези са новим начинима рјешавања малолетничке деликвенције и улоге малолетничког правосуђа (члан 17) прописује да „мјеру притвора не треба никада користити у сврху кажњавања или као облик застрашивања или као замјену за заштиту дјетета или мјере заштите менталног здравља“.

4. Прихваћено је да се циљ осигурања услова за то да се мјера притвора користи изузетно и примјењује само када је то крајње неопходно може постићи само онда када је судска власт у позицији да дјелотворно ријешити потенцијалну опасност по прописно спровођење закона и јавни ред примјеном мање ограничавајућих мјера у складу са понашањем осумњиченог лица. Зато је потребно да држава успостави најшири спектар алтернативних мјера и да обезбиди да се оне заиста примјењују када то захтијевају околности конкретног случаја.
5. Важно је да се правни статус притворених лица у потпуности одрази у начину на који се с њима поступа и у условима у којима се држе. Претпоставља се да су ова лица невини све док се не прогласе кривима и не смију бити у притвору у сврху кажњавања. Управа притворских установа мора обезбидити да се према притвореним лицима поступа без икаквих непотребних ограничења и уз пуно уважавање чињенице да претпоставка о њиховој невиности може бити потврђена када о њиховом предмету буде на крају одлучивао суд. Ово као минимум изискује не само поштовање Европских затворских правила – подједнако правила опште примјене, као и оних која се посебно односе на лица која чекају суђење – него и додатних стандарда који су наведени у дијелу III.

II. Примјена мјере притвора

Оправданост

6. Изузетан карактер који има мјера притвора значи да би лишење слободе које она подразумеива требало, опште узев, наложити само када дјело у односу на које се тражи притвор може само по себи резултирати казном затвора након пресуде. Осим тога, треба примијетити да у неким земљама никада није дозвољена мјера притвора за дјела за која није предвиђена казна затвора.

7. Услови наведени од а до д под којима се примјењује мјера притвора одражавају судску праксу Европског суда за људска права и имају кумулативни карактер, тако да није могуће одредити или продужити притвор ако нема било којег од ових разлога или ако они више не постоје. Услов за постојања основане сумње подразумијева да постоје докази који објективно повезују дато лице са наводним дјелом. Не мора бити довољно да се обезбиједи казна, али треба оправдати даљу истрагу или покренути кривично гоњење, и што дуже траје притвор требало би да буде теже доказати основану сумњу⁵. Мјера притвора не може бити оправдана када је јасно да се неће или не може подићи оптужница⁶. Четири разлога наведена под б као потенцијално оправдање притвора, који су недовољни у одсуству (било на почетку или након неког времена) основане сумње⁷, одражавају разлоге које признаје судска пракса Европског суда⁸. Међутим, нигдје није условљено да се држава заправо на све њих треба позвати. Бојазан за јавни ред – која је, вјероватно, једино оправдана уколико постоје битни докази о реакцији јавности на тешко кривично дјело као што је убиство – нарочито се у неким државама сматра недовољним основом за одређивање притвора. Иако било који од ових разлога може оправдати примјену мјере притвора у односу на осумњичено лице, карактер изузетка коју таква мјера има нужно захтијева да се прво размотри да ли разлози такве мјере могу на задовољавајући начин бити отклоњени примјеном мјера које за посљедицу немају лишење слободе⁹, те да је рестриктиван аспект њихове потенцијалне дјелотворности неприкладан.¹⁰ На тај начин постаје вјероватно да би мјера притвора била у потпуности непропорционалан одговор и на наводно извршење великог броја дјела и на поимање онога што би осумњичено лице могло учинити у будућности. Поред тога, потребно је имати на уму да основ којим се позива на јавни ред претпоставља изузетно озбиљну ситуацију и није тај за који би се могло очекивати да ће бити угрожен пуштањем на слободу већине осумњичених лица. Од суштинског је значаја да притвор буде мјера која представља дио кривичног поступка који за крајњи циљ има суђење, иако ово не значи да ће мјера притвора изгубити своју правну ваљаност у случају подизања оптужнице за другу врсту дјела, или ако до суђења не дође јер су се основи сумње у коначници показали недовољним или неутемељеним и постоје други разлози због којих се конкретно кривично гоњење захтијева. Међутим, мјера притвора се не може користити само као превентивна процедура која нема везе са самим суђењем.¹¹
8. Одлука о примјени мјере притвора, а не неке алтернативне мјере, мора имати довољно основа, а да би се ово остварило суд треба да има на располагању технику процјене да ли се може појавити један од четири разлога из правила 76 ако би се осумњичено лице пустило на слободу (ако се не би задржало у притвору) и да ли их је примјеном алтернативних мјера немогуће отклонити на задовољавајући начин. Ово за собом повлачи разматрање фактора – и позитивних и негативних – које треба одвагати приликом оцјене да ли постоји ризик – углавном од оних наведених у

слједећем ставу – и њиховог релативног значаја код доказивања да ли постоји, или не, одређени ризик и да ли се може отклонити примјеном алтернативних мјера. Оваква оцјена може захтијевати примјену неке врсте објективне процјене у односу на било који могући фактор за који се установи да постоји при оцјени свеукупног степена ризика. Таква оцјена такође захтијева одговарајуће стручно особље које је на располагању да помогне суду у благовременом прикупљању и процјени доказа у конкретном случају. Међу доказима који се могу сматрати релевантним су и они које пружају лица оштећена наводним дјелом и заједница у којој осумњичено лице живи. У погледу претпоставке у корист невиности и слободе, одговорност за аргументе у корист мјере притвора мора бити на тужилаштву или истражном судском органу. Осим тога, када су у питању малољетници, Препорука 20 (*Rec (2003) 20*) Комитета министара државама чланицама која се односи на нове начине рјешавања малољетничке деликвенције и улоге малољетничког правосуђа садржи у члану 18 услов да се „предузме оцјена пуног ризика која ће се заснивати на свеобухватним и поузданим информацијама о личности младог лица и о социјалним околностима.“ Недопустиво је да тужилац или истражни судија ову одговорност у вези оцјене ризика схвате само као позивање на тежину дјела или, у случају овог другог, као оправдање за захтјев да осумњичено лице мора доказати да нема ни хипотетичке опасности која би могла проистећи из његове слободе или пуштања на слободу¹².

9. У оцјењивању постојања ризика који би могао да оправда одређивање мјере притвора, неки разлози се сматрају посебно важним, али њихов значај није још увијек толики да се може аутоматски закључити да је таква мјера заиста и потребна у конкретном случају. Потребу испитивања предрасуда у вези са ризиком који представљају осумњичена лица наглашава захтјев који треба да буде отворен за могућност да је мало вјероватно да ће неко побјећи само зато што је страни држављанин. Чињеница да лице нема никакве везе са државом у којој је дјело наводно извршено може сигурно бити фактор који се може узети у обзир код процјене опасности од бијега.¹³
10. Сматра се да је одржавање везе између родитеља и дјете у већини случајева у најбољем интересу дјетета. Штавише, у неким случајевима барем, постојање родитељске одговорности за бригу о дјетету представља важан аргумент који се битно супротставља закључку да постоји било какав ризик од бијега којим би се оправдало изрицање мјере притвора родитељу. Међутим, када такав ризик и даље постоји, потреба да се одржи веза родитеља и дјетета и најбољи интерес дјетета може захтијевати да се притвореним лицима дозволи да са собом поведу и мало дијете у притворску установу.
11. Посебно се наглашава важност да се у оцјењивању потребе изрицања мјере притвора у потпуности узме у обзир начин на који се околности у предмету могу промијенити.¹⁴ Према томе, потребно је да суд сваки пут

изнова процјењује аргументе који иду у прилог као и оне против одређивања мјере притвора, а претходна образложења не треба само понављати.

12. Нека санкција ће, вјероватно, бити одговарајућа када се прекрше услови за алтернативне мјере, а услове који изискују мјеру притвора треба још увијек испоштовати. Ово је такође прихваћено у Правилу 10 Европских правила о санкцијама и мјерама у заједници (Препорука бр. Р (92) 16). Кршење ових услова ће, према томе, оправдати мјеру притвора само гдје је довољно тешко утврдити да је ситуација таква да примјена алтернативних мјера (укључујући другачије или додатне у односу на оне које су прекршене) не би више била довољна да се отклони оправдана забринутост због чињенице да је лице о коме се ради на слободи.

Судско одобрење

13. У већини случајева се може очекивати да је суд тај који даје судско одобрење потребно за мјеру притвора и алтернативне мјере, али користи се шири термин „судска власт“ јер Европска конвенција о људским правима прихвата да ову функцију могу вршити и друга службена лица све док испуњавају услове независности и непристрасности, као што је елаборирано судском праксом у вези са чланом 6(1). Такође је битно да та судска власт има и овлашћење да нареди пуштање на слободу лица чији притвор (или продужетак притвора) није оправдан.¹⁵ Свако одлагање одлуке о пуштању на слободу треба свести на минимум и то треба да буде питање сати а не дана¹⁶.
14. Навођење периода од четрдесетосам сати за доношење почетне одлуке о продужетку притвора или примјени алтернативних мјера одражава тумачење захтјева из члана 5(3) Европске конвенције о људским правима да ће до ње доћи „одмах“. Ово тумачење се и даље развија. Међутим, Европски суд за људска права не наводи никакав конкретан период,¹⁷ већ се један дан прихвата као „одмах“¹⁸ и тај период се прописује у неким земљама.¹⁹ Даље, период од четрдесетосам сати као граница малољетничког притвора у полицији, уз настојање да се ово вријеме даље смањи када су у питању малољетна лица, јесте одређено у члану 15 Препоруке 20 (*Rec (2003) 20*) Комитета министара државама чланицама у вези са новим начинима рјешавања малољетничке деликвенције и улоге малољетничког правосуђа. Такође је важно схватити да је четрдесетосам сати често – највјероватније - горња граница до које се може ићи прије него што се осумњичено лице изведе пред суд. Исто као што околности појединог предмета могу оправдати дужи период, тако треба омогућити да ово извођење пред суд улиједи много раније у посебно јасним случајевима. На судској власти је да одреди конкретно вријеме/датум за почетно саслушање по питању притвора које је довољно брзо и у границама судске праксе Европског суда за људска права и одредаба домаћих закона. Важно је истаћи да је подвргавање судској контроли која

проистиче из овог процеса нешто сасвим друго од одређивања да ли постоји довољан основ за кривично гоњење. На тај начин се омогућава оправдан закључак да је мјера притвора у овој фази примјерена, иако се касније може показати да кривично гоњење није потребно²⁰ и да, према томе, нема основа за одгађање извођења пред суд док се не буде сматрало да је гоњење вјероватно. Поред тога, свако одлагање првог појављивања пред судом је нешто што се једино може оправдати посебним околностима у предмету; проблеми у вези са организацијом полиције, тужилаштва или суда никада нису прихватљиво оправдање за непоштовање овог захтјева за хитношћу.²¹ Мада фактори попут потребе да се сачувају докази, здравље осумњиченог лица, неповољне временске прилике и удаљеност између мјеста гдје је лице првобитно лишила слободе полиција или неки други орган или овлашћено лице и мјеста гдје се налази суд (нарочито ако је до хапшења дошло у иностранству) могу бити релевантни у одлучивању да ли је испоштован услов хитности, треба доказати њихов стварни утицај на вријеме које је протекло до првог појављивања пред судом.²²

15. Прихвата се да ванредна ситуација у складу са чланом 15 Европске конвенције о људским правима може утицати на извођење лица осумњиченог за извршење неког дјела пред судску власт по први пут, а овај дужи рок који је наведен одражава период који Европски суд за људска права обично сматра прихватљивим у таквим случајевима.²³ Међутим, карактер ванредних ситуација може да варира, а потреба за продуженим временом до првог појављивања на суду мора бити оправдана.
16. Сматра се да се овај захтјев о хитности примјењује не само на појављивање датог лица пред судом него и на одлучивање да ли је одређивање мјере притвора или алтернативних мјера оправдано.
17. Прихватање чињенице да се околности у предмету могу промијенити (види правило 11) захтијева периодичну контролу даље оправданости мјере притвора или алтернативних мјера, а одговорност за иницирање такве ревизије лежи на тужилаштву или истражном судском органу, јер је на њима терет доказивања да још увијек постоји довољно јако оправдање за било коју од ових мјера. Иако треба поштовати временски размак од мјесец дана између таквог преиспитивања, прихваћено је да се циљ такве контроле може остварити тако што постоји могућности да се притворено лице у било које вријеме током притвора обрати суду са захтјевом за пуштање на слободу. Такође је прихваћено да власти могу прописати ограничење на могућност улагања захтјева за пуштање на слободу због кратког временског периода који је протекао од претходног захтјева или због пропуста да се наведе нови основ по којем би се наредило пуштање лица на слободу.
18. Потребно је, на одговарајући начин, омогућити улагање жалбе на одлуку о притвору или алтернативној мјери вишем суду и обезбиједити да дато лице буде упознато с овом могућношћу како би је искористило што је

могуће раније. Такву жалбу може рјешавати судска инстанца која омогућава да се расправе сва релевантна питања. Ова обавеза иде даље од захтјева из члана 5 Европске конвенције о људским правима²⁴.

19. Не треба мијешати одговорност органа гоњења или истражног судског органа да обезбиди периодичну контролу мјере притвора са независним правом које свако лице лишено слободе има по члану 5(4) Европске конвенције о људским правима да може оспоравати законитост таквог притвора. Ова одредба је недвосмислена у захтјеву да суд мора вршити и одлучивати о таквом преиспитивању. Такво преиспитивање може да буде шире од преиспитивања самих основа за притвор, јер се чланом 5(4) захтијева да судска контрола обухвати све услове битне за законитост конкретног лишења слободе.²⁵ Оно се може чак проширити и на разматрање усаглашености дјела за које се сумњичи лице с уставним одредбама или правима које такво лице има према Конвенцији. Међутим, прихваћено је да у одређеним случајевима периодична контрола може бити довољна да се искључи потреба за одвојеним оспоравањем законитости у неко одређено вријеме.²⁶ Потребно је да то оспоравање буде могуће у оквиру од неколико седмица од првобитног притварања, а након тога периодично.²⁷ Сматра се да је могућност оспоравања ускраћена ако се притворено лице држи у потпуној изолацији и ако му није дозвољена помоћ браниоца.²⁸ Суд мора имати овлашћења да нареди пуштање на слободу уколико мјера притвора није била законита²⁹.
20. Иако ванредна ситуација у складу са чланом 15 Европске конвенције о људским правима допушта одређена одступања од стандарда који се примјењују у редовним околностима, права која су овдје прописана су она која и даље треба да буду доступна и заиста призната као основне гаранције против могуће злоупотребе овлашћења³⁰.
21. Поштовање услова да одлуке буду образложене и да се такво образложење пружи благовремено јесте од основног значаја за дјелотворно коришћење права на жалбу против одређивања мјере притвора или алтернативних мјера, као и да би се у конкретном случају загарантовала легитимност те мјере. Штавише, ово образложење мора показати да је стварно у обзир узет меритум захтјева за пуштање на слободу и да не представља пуко понављање фразе.³¹ Изузетне околности из става 2 могу настати у јурисдикцијама гдје се о захтјеву за пуштање на слободу који је поднесен суду након одлуке о притвору расправља *ab initio* и гдје не претставља контролу првобитне одлуке о притвору.

Трајање

22. Услов да мјера притвора мора бити стриктно неопходна значи да се она мора укинути уколико било који услов за њено одређивање престане да постоји (види правило 11), ако се не појави неки други разлог који оправдава одређивање мјере притвора. Улога судске власти је да одреди да ли такви разлози и даље постоје или су се појавили. Међутим, чак и када се мјера

притвора може оправдати, озбиљност таквог ограничења слободе, као и њен неказнени карактер захтијевају да дужина те мјере не буде непропорционална у односу на казну која се може изрећи осумњиченом лицу. Даље ограничење на свеукупну дужину трајања мјере притвора представља захтјев из члана 5(3) Европске конвенције о људским правима у циљу омогућавања да се сваком коме је изречена мјера притвора суди у разумном року, што значи да се поступак у оваквим случајевима мора спровести на изузетно експедитиван начин. Европски суд за људска права није никада прописао никакву максималну дужину трајања притвора када је разматрао шта се подразумева под „разумним“ – и периоди испод и они мало дужи од годину дана сматрани су подједнако неадекватним,³² као што су и они који су трајали дуже од четири године сматрани и прихватљивим³³ и неприхватљивим.³⁴ Судска пракса указује да су потребне посебне околности да би се оправдао дуг временски период и да је кратко трајање све што треба у већини случајева, иако чак и у овом другом случају морају бити предочени увјерљиви разлози. Треба такође примијетити да је Комитет министара препоручио да „када се као крајња мјера одређује притвор осумњиченом малољетнику, он не би требало да траје дуже од шест мјесеци прије почетка суђења. Овај период може се продужити само ако је судија, који није укључен у истрагу у предмету, сигуран да је одгађање поступка у потпуности оправдано изузетним околностима“. (Препорука 20 (*Rec(2003)20*) Комитета министара државама чланицама у вези са новим начинима рјешавања малољетничке деликвенције и улоге малољетничког правосуђа, члан 16.) Чињеница да се вријеме проведено у притвору урачунава у казну затвора (види правило 33) није релевантна за одређивање његове основаности.

23. Иако испуњење захтјева у вези са максималном дужином трајања притвора може бити потпомогнуто законским одређењем, захтјев да се околности сваког конкретног предмета размотре подразумева да тај период не треба аутоматски да се примијени на све случајеве у којима је мјера притвора оправдана. У већини случајева околности предмета су такве да би почетак суђења требало да буде могућ прије истека тог периода; због тога је Европски суд за људска права сматрао да притвор који је трајао три-четири године представља повреду члана 5(3) Европске конвенције о људским правима, гдје у вођењу судског поступка није било посебно исказане ревности.³⁵
24. Посебна одговорност која лежи на органу гоњења или истражном судском органу у вези са начином како се води предмет, да мјера притвора не би трајала дуже него што је то оправдано, као и да би извођење на суђење притвореног лица било посебно експедитивно, проистиче из њиховог повлашћеног приступа информацијама у вези са предметом, као и њиховој способности да убрзају испитивање пред судом. Велики број повреда члана 5(3) може се приписати исувише дугим периодима неактивности у вођењу предмета прије суђења,³⁶ а Европски суд за људска права очекује ефикасну реакцију на факторе попут кашњења у подношењима извјештаја вјештака, болести и недовољног броја запослених.

Помоћ браниоца, присуство осумњиченог лица и услуге тумача

25. Обавеза да се лице које се задржава у полицијском притвору или којем је изречена мјера притвора одмах информише на језику који разумије о намјери да се затражи мјера притвора или њено продужење, као и о разлозима за то, има за циљ да обезбиједи да дато лице буде у положају да затражи одговарајући правни савјет и припреми аргументе против такве мјере, као и да припреми своју породицу на могућност изрицања такве мјере. Овим се иде даље од сличне обавезе из члана 5(2) Европске конвенције о људским правима у тренутку лишења слободе. Овакво обавјештење би уобичајено требало да услиједи одмах иза одлуке којом се тражи одређивање мјере притвора или њен продужетак, али и дужи временски размак може да буде оправдан ако се дато лице у то вријеме не налази у притвору или ако му је потребна помоћ тумача. Озбиљност посљедица притвора захтијева да лице чији се притвор намјерава затражити треба да има правну помоћ и треба му обезбиједити браниоца о трошку државе када га лице не може себи приуштити. Захтјеви који се односе на пружање информација о праву на помоћ браниоца и адекватно вријеме за консултације имају за циљ да обезбиједи да ово право буде од стварне користи лицу за које постоји ризик од задржавања у притвору. Ово право такође подразумијева да ће орган који притвара или тужилаштво или истражни судски орган предузети одговарајуће кораке како би обезбиједили да лице буде и стварно у могућности да контактира са браниоцем, што може да изискује стављање на располагање података о браниоцима да би са њима могло да се контактира, као и коришћење тумача да би се лице поучило о праву на консултације и заступање, те како би помогао код остваривања тих права. Ово право такође подразумијева одговарајући простор за консултације са браниоцем. Одредбе из овог правила односе се на право на помоћ браниоца у поступку у вези са притвором. Оне се не односе на присуство браниоца током истраге. Иако ванредна ситуација у складу са чланом 15 Европске конвенције о људским правима дозвољава извјесно одступање од стандарда који се примјењују у нормалним условима, права која су овдје прописана су она која треба да буду на располагању и која су заиста прихваћена као основне гаранције против злоупотребе овлашћења.³⁷ Међутим, у ванредној ситуацији временски период који смије протећи прије него што се неке омогући правни савјет и помоћ ради оспоравања одлуке мјери притвора се одражава у кашњењу које је дозвољено правилом 20 прије него што то лице буде први пут изведено пред суд у поступку за одређивање мјере притвора.
26. Стављање документације на увид браниоцу лица за које се тражи мјера притвора (или њен продужетак) је битно да би бранилац био у позицији да ефикасно одговара на приједлоге у смислу оправданости одређивање такве мјере.³⁸ Иако нека ограничења у погледу приступа документацији могу бити оправдана, нарочито да би се обезбиједило прописно

спровођење закона или заштитила национална безбједност, она не смију имати знатнијег утицаја на способност да се мјера притвора оспори.³⁹

27. Овим условом се тражи да се обезбиједи испуњавање обавеза из члана 36 Бечке конвенције о конзуларним односима, а њихова важност такође се признаје у члану 14 до 18 Додатка уз Препоруку бр. Р (84) 12 Комитета министара државама чланицама у вези са затвореницима који су страни држављани. Значај ових обавеза за лица која нису држављани а осумњичена су за неко дјело истакао је и Међународни суд правде.⁴⁰ Мада се ове обавезе не односе на пружање конзуларне заштите лицима са двојним држављанством у односу на земљу чије држављанство имају, прихваћено је да постојање породичних или имовинских интереса у другој земљи чији су држављани може учинити пожељним да се омогући приступ конзуларним службеницима те земље. Одлуку о контактирању конзула треба да донесе лице чији се притвор (или продужетак притвора) захтијева, а ако то лице не посједује правну способност да донесе такву одлуку, онда је дужност суда који води поступак за одређивање притвора да такав контакт омогући. Ово право не обавезује власти да докажу држављанство притвореног лица. Држава може да бира да ли ће лице које има њено држављанство и држављанство друге државе(-а) сматрати својим држављанином.
28. Ово право истиче значај да лице против кога се тражи мјера притвора (или продужетак притвора) буде у позицији да одговори на поднеске који се односе на оправданост одређивања те мјере.⁴¹ Прихвата се да је у неким случајевима (посебно када су обухваћени разлози безбједности или удаљености) могуће реализовати овај циљ, а да дато лице заправо и не буде физички изведено пред суд. Међутим, свака видео-веза која се користи мора бити таква да омогући и комуницирање са тим лицем и оцјену његовог физичког и менталног стања једнако дјелотворно као да је то лице физички присутно. Штавише, лице може одлучити да не жели да искористи своје право да буде присутно.
29. Обавеза обезбјеђивања превозиња уважава чињеницу да способност лица за које се тражи мјера притвора (или продужетак притвора) да учествује у поступку може бити умањена због језичких потешкоћа. Међутим, ова обавеза се појављује само када је способност лица да говори или разумије језик на којем се одвија поступак неадекватна, а не обухвата право на коришћење језика којем се даје предност када то није случај.
30. Када се лице појављује пред судом који ће вјероватно одредити мјеру притвора против њега, оно мора имати могућност да изгледа пристojно сваки пут када се појављује пред судом. У погледу личне хигијене, то значи да треба да има прилику да се опере, а мушким притвореницима треба дозволити да се обрију, наравно уколико ово не би значајније измијенило њихов уобичајени физички изглед. Овај захтјев је поново наглашен у правилима 20.4, 68.2 и 97 Европских затворских правила.

31. Наведени услови се једнако примјењују на сваки поступак у којем се може донијети одлука о продужетку мјере притвора и поткријепљени су одредбама из правила 23.1, 23.2, 37.1-4, 98.1 и 98.2 Европских затворских правила.

Обавјештавање породице

32. Одређивање мјере притвора утиче на породицу датог лица, а обавеза обавјештавања породице одражава право које и то лице и чланови његове породице имају у складу са чланом 8 Европске конвенције о људским правима, као и значај таквог контакта за заштиту од могуће злоупотребе. Кашњење у обавјештавању породице могло би се оправдати у изузетним околностима када би прописно спровођење закона или национална безбједност могли да буду доведени у питање (на примјер, колузијска опасност). Одговорност за малољетна лица коју родитељи имају може бити оно што оправдава занемаривање жеља осумњиченог у погледу обавјештавања његове породице. Израз „члан породице“ треба прије тумачити у ширем значењу које му даје Европски суд за људска права,⁴² него позивањем на законско одређење тих односа. Породица може бити директно обавијештена и преко браниоца датог лица. Право на обавјештавање породице о предстојећем поступку за одређивања притвора не мора значити да ће она имати право да присуствује поступку.

Урачунавање временаведеног у притвору у казну затвора

33. Некажњавајућа природа коју има мјера притвора захтијева да вријеме проведено у притвору буде урачунато у казну затвора која се изрекне; одступања од овог урачунавања су дозвољена, ако уопште јесу, само у ријетким случајевима и под изузетним околностима, када домаћи закон дозвољава одговарајућу дискрецију у прављењу изузетка. Природа режима у мјесту притвора не би требало да буде ограничавајући фактор у урачунавању временаведеног у притвору које се захтијева. Како казна затвора не може да буде одређена лицу осуђеном за неко дјело наконведеног одређеног времена у притвору, разматрање могућности узимања у обзир овог периода код одређивања услова незатворске казне може такође бити примјерено. Ово је нарочито пожељно у случају алтернатива мјери притвора, које ипак обухватају знатно ограничење слободе лица. На примјер, у Португалији се казна затвора смањује ако је кућни притвор коришћен као алтернативна мјера. Један број држава чланица у случају казне затвора урачунава период проведено у притвору док се чека екстрадиција.

Одштета

34. Даља консеквенца неказног карактера коју мјера притвора има јесте да треба размотрити давање одштете за губитке који су настали као посљедица лишења слободе оним лицима која не буду осуђена за дјело због којег су била у притвору. Ова могућност се разликује од обавезе из

члана 5(5) Европске конвенције о људским правима о одштети лица којем је одређен притвор без законског основа. Изузетак наведен у погледу ове могућности постоји у неким случајевима када је понашање тих лица могло утицати на одлуку о одређивању притвора. Међутим, правило оставља државама дискреционо право у вези других околности у којима се тражи компензација. Иако ће нанесена штета у великом броју случајева захтијевати финансијску компензацију, други облици обештећења могу бити прикладнији уколико је штета моралне природе.

III. Услови у притвору

Опште

35. Европска затворска правила односе се на све затворенике, али је такође прихваћено да статус притвореника захтијева поштовање неких додатних правила.

Европска затворска правила су нарочито релевантна у погледу сљедећих аспеката притвора:

Пријем - 14, 15 и 16;

Одјећа и комплет за спавање - 20, 21 и 97;

Притужбе - 70

Спољни контакти - 17, 24 и 99;

Дисциплина и кажњавање - 56-62;

Здравствена заштита - 15.1е, 15.1ф, 16а и 39-48;

Информације о правима, прописима и осталом - 15.2, 30 и 38.3;

Инспекција и надзор - 92 и 93;

Карактер и простор (величина) смјештаја - 18.1-7, 18.10 и 96;

Лична хигијена - 19.3-7;

Припрема одбране и приступ правном савјету - 23 и 98;

Вјера и увјерења - 29;

Санитарно уређење- 19.1-3;

Одвајање категорија - 11.1, 11.2, 18.8 и 18.9;

Особље - 71-81 и 89

Боравак изван ћелија и режим активности - 25, 27 и 101;

Коришћење других установа умјесто притворске установе - 10.36

Социјална помоћ - 16д;

Рад и образовање - 26, 28 и 100.

Одсуство из притворске установе

36. Комитет Савјета Европе за спречавање мучења и нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања сматра да је даље испитивање које врши полиција након што је лице смјештено у притвор боље обавити у притворској јединици него у полицији. Враћање притвореног лица у полицијски притвор треба водити само уз његову изричиту сагласност или када је то апсолутно неизбјежно и када је одобрио судија или тужилац.

Трајање таквог привременог измјештања мора бити јасно одређено од стране судије или тужиоца. По повратку у притворску установу треба обавити детаљан физички преглед уколико га затвореник тражи. Овакав преглед се организује одмах и потребно га је обавити изузетно брзо уколико постоје видљиви знаци повређивања или злостављања.

Наставак лијечења

37. Затворско медицинско особље организује, одмах након прегледа приликом пријема, наставак сваког неопходног лијечења које је било у току када је лице примљено у притвор. Одлуку о потреби оваквог третмана доноси медицинско особље које и надзире тај третман. Сличан поступак се предузима и у случају других третмана који су били у току, попут стоматолошког лијечења, лијечења у вези плодности или хормоналног поремећаја, гдје би кашњење било јако штетно по притворено лице. Могућност посјета породичног љекара или стоматолога поново је очекивана посљедица правног статуса притворених лица и посјете треба омогућити када постојање такве медицинске или стоматолошке потребе одреди затворски љекар. Међутим, притворска установа не би требало да буде дужна да плаћа такве услуге.

Преписка

38. Уопштено говорећи, разлоге због којих ограничења могу да буду оправдана не треба примјењивати на број писама између притворених лица и њихових породица и пријатеља.

Гласање

39. С обзиром да се, у складу са правилом 3, притворена лица држе у условима примјереним њиховом правном статусу и да се са њима поступа без других мјера ограничења осим оних која су неопходна за прописно спровођење закона, за безбједност установе, безбједност затвореника и особља и заштите права других, нема никаквог оправдања да им се ускрати право гласања на локалним, државним и европским изборима који се одржавају током периода притвора. Пропуст да се притвореним лицима дозволи гласање може за посљедицу имати повреду члана 3 Протокола бр. 1 уз Европску конвенцију о људским правима⁴³.

Образовање

40. Заштита образовања притворених лица од прекида или ометања у складу је са њиховим правним статусом, а потреба да се са њима поступа без мјера ограничења осим оних које су нужне и значај да сва затворена лица имају приступ образовању су уважени у Препоруци бр. Р (89) 12 Комитета министара државама чланицама о образовању и у правилима 28.3 и 35.2 Европских затворских правила. Одговарајуће образовне погодности за притворена лица могу обухватити и могућност полагања испита.

Дисциплина и кажњавање

41. Дисциплински поступак треба што је више могуће избјегавати у погледу притворених лица, а посебно је важно да он нема негативан ефекат на способност притвореног лица да припрема своју одбрану или да не продужава период трајања притвора који је одредио суд.
42. У случају одређивања самице као казне, ускраћивање контакта са другим затвореницима треба да буде опсег ове казне. Према томе, не смије бити никаквог ограничавања контакта са правним заступницима и мора постојати могућност барем минимума контакта са породицом. Поред тога, не смије бити додатног кажњавања, као што су лошији услови за спавање или хигијене, краћи периоди боравка на отвореном, смањен приступ литератури или ускраћивање посјета одобрених вјерских представника.

Диспозитиви из овог правила немају за циљ регулисање случајева у којима се предузимају мјере ради заштите живота и здравља датог лица или других лица; такве мјере ипак не треба да доведу у лошији положај притворена лица.

Особље

43. Ово правило наглашава како рад са притвореним лицима захтијева посебне квалитете и обученост да би се обезбиједило да разлика у статусу и различите потребе таквих затвореника буду у потпуности признате и да се с њима поступа у складу са њиховим статусом и потребама. Обука треба да обухвати смјернице у вођењу режима са малим бројем ограничења који омогућава притвореним лицима да одређен дио дана вријеме проводе изван ћелије у сврсисходним активностима, као и да им се помаже код захтјева за условно пуштање на слободу, ангажовања браниоца и одржавања веза са породицом. Ова обука такође треба да буде усмјерена на оспособљавање особља за адекватан рад са посебним категоријама притворених лице.

Притужбе

44. Притворена лица повремено могу вјероватно примијетити елементе неправичности у начину на који се с њима поступа, било као са појединцима или као са групом. До овог долази чак и у установама којима се управља на најбољи начин. Важно је да постоје процедуре којима се лицима у притвору дозвољава да могу поднијети притужбе које имају и да се то ради на начин којим се штити повјерљивост. Брзо рјешавање по таквим притужбама нарочито је битно у случају притворених лица, јер је њихово лишење слободе обично краткотрајно.

Биљешке

- ¹ Овај докуменат је када је издат означен за ограничену употребу. Декласификован је на 974. сједници замјеника министара (27. септембар 2006.) (Види *CM/Del/Dec(2006)974/10.2*).
- ² Види, на примјер *Schiesser v Switzerland*, 4. децембар 1979, *Huber v Switzerland*, 23. октобар 1990, *Brincat v Italy*, 26. новембар 1992, *Nikolova v Bulgaria*, 25. март 1999, *Pantea v Romania*, 3. јуни 2003. и (у вези са лицима у оружаним снагама) *Hood v United Kingdom*, 18. фебруар 1999.
- ³ У *Monnell and Morri v United Kingdom*, 2. март 1987.
- ⁴ Види, на примјер, *Caballero v United Kingdom*, 8. фебруар 2000.
- ⁵ Види, на примјер, *Fox, Campbell and Hartley v United Kingdom*, 30. август 1990, *Murray v United Kingdom*, 28. октобар 1994, *Erdagöz v Turkey*, 22. октобар 1997, *Wloch v Poland*, 19. октобар 2000. и *O'Hara v United Kingdom*, 16. октобар 2001.
- ⁶ Види *Gusinskiy v Russia*, 19. мај 2004.
- ⁷ Види *Jecius v Lithuania*, 31. јули 2000.
- ⁸ Види, на примјер, *Letellier v France*, 26. јуни 1991, *Assenov v Bulgaria*, 28. октобар 1998, *W v Switzerland*, 26. јануар 1993. и *I A v France*, 23. септембар 1998.
- ⁹ Види, на примјер, *Smirnova v Russian*, 24. јули 2003.
- ¹⁰ Види, на примјер, *Iwañcuk v Poland*, 15. новембар 2001.
- ¹¹ Види *Ciulla v Italy*, 22. фебруар 1989. и *Jecius v Lithuania*, 31. јули 2000.
- ¹² Види, на примјер, *Ilijkov v Bulgaria*, 26. јули 2001. и *Shishkov v Bulgaria*, 9. јануар 2003.
- ¹³ Види, на примјер, *Punzelt v Czech Republic*, 25. април 2000.
- ¹⁴ Види, на примјер, *I A v France*, 23. септембар 1998. (здје је Европски суд за људска права нашао да је више није реално очекивати како пуштање на слободу може да претставља опасност од завјере).
- ¹⁵ *T W v Malta*, 29. април 1999.
- ¹⁶ Види, на примјер, *Mancini v Italy*, 2 август 2001.
- ¹⁷ Види *Brogan v United Kingdom*, 30. мај 1989.
- ¹⁸ Види *T W v Malta*, 29. април 1999.
- ¹⁹ На примјер Белгија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Кипар, Данска, Њемачка, Луксембург, Румунија, и бивша југославенска Република Македонија.
- ²⁰ Види *Brogan v United Kingdom*, 30. мај 1989.
- ²¹ Види *Koster v Netherlands*, 28. новембар 1991.
- ²² Види *Ocalan v Turkey*, 12. март 2003.
- ²³ Види, на примјер, *Brannigan and McBride v United Kingdom*, 26. мај 1993, *Aksoy v Turkey*, 18. децембар 1996 и *Demir v Turkey*, 23. септембар 1998.
- ²⁴ Види *Grauzinis v Lithuania*, 10. октобар 2000.

- ²⁵ Види *Nikolova v Bulgaria*, 25. март 1999.
- ²⁶ Види *De Jong, Baljet and Van Den Brink v Netherlands*, 22. мај 1984.
- ²⁷ Види, на примјер, *Bezicheri v Italy*, 25. октобар 1989, *Rehbock v Slovenia*, 28. новембар 2000 и *G B v Switzerland*, 30. новембар 2000.
- ²⁸ Види *Ocalan v Turkey*, 12. март 2003.
- ²⁹ Види *Van Droogenbroeck v Belgium*, 24. јуни 1982.
- ³⁰ Види, на примјер, *Brannigan and McBride v United Kingdom*, 26. мај 1993, *Aksoy v Turkey*, 18. децембар 1996. и *Demir v Turkey*, 23. септембар 1998.
- ³¹ Види, на примјер, *Mansur v Turkey*, 8. јуни 1995. и *Smirnova v Russia*, 24. јули 2003.
- ³² Мање од осам мјесеци у *Shishkov v Bulgaria*, 9. јануар 2003. и 14 мјесеци у *Jecius v Lithuania*, 31. јули 2000.
- ³³ *W v Switzerland*, 26. јануар 1993.
- ³⁴ *Debboub alias Husseini Ali v France*, 9. новембар 1999.
- ³⁵ *Ceský v Czech Republic*, 6. јуни 2000.
- ³⁶ Види, на примјер, *Clooth v Belgium*, 12. децембар 1991, *Assenov v Bulgaria*, 28. октобар 1998. и *Punzelt v Czech Republic*, 25. април 2000.
- ³⁷ Види, на примјер, *Brannigan and McBride v United Kingdom*, 26. мај 1993, *Aksoy v Turkey*, 18. децембар 1996. и *Demir v Turkey*, 23. септембар 1998.
- ³⁸ Види, на примјер, *Shishkov v Bulgaria*, 9. јануар 2003.
- ³⁹ Види, на примјер, *Garcia Alva v Germany*, 13. фебруар 2001.
- ⁴⁰ У предметима *LaGrand (Germany v United States of America)*, 27. јуни 2001. и *Avena and Other Mexican Nationals (Mexico v United States of America)*, 31. март 2004.
- ⁴¹ Види *Grauzinis v Lithuania*, 10. октобар 2000.
- ⁴² Види, на примјер, *X, Y and Z v United Kingdom*, 22. април 1997.
- ⁴³ Види *Labita v Italy*, 6. април 2000. и *Hirst v United Kingdom (No 2)*, 6. октобар 2005.

ЗАКОН И
ПРАКСА
У ПРИМЈЕНИ
МЈЕРА
ОГРАНИЧЕЊА
СЛОБОДЕ